

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення методичної ради університету
15 лютого 2023 року,
протокол № 3 .

Перша проректорка, голова методичної
ради університету, кандидатка наук з
державного управління, доцентка

_____ Ірина КОВТУН

М.П.

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ»
для підготовки фахівців на другому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня магістр
за спеціальністю 081 Право галузі знань 081 Право
за денною формою навчання**

м. Хмельницький
2023

ОНОВЛЕНО:

Професорка кафедри цивільного права та процесу, кандидатка юридичних наук,
професорка
28 серпня 2024 року

Надія
БОНДАРЕНКО-
ЗЕЛІНСЬКА

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри цивільного права та процесу
28 серпня 2024 року, протокол № 1.

Завідувачка кафедри, докторка юридичних наук, професорка
28 серпня 2024 року

Світлана
ГРИНЬКО

Обліковий обсяг оновлення 0,2
ум.др.арк.

ЗМІСТ

			Стор.
1.	Структура вивчення навчальної дисципліни		4
	1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	4
	1.2.	Лекції	4
	1.3.	Семінарські (практичні, лабораторні) заняття	6
	1.4.	Самостійна робота студентів	26
	1.5.	Індивідуальні завдання	30
	1.6.	Підсумковий контроль	34
2.	Схема нарахування балів		36
3.	Рекомендовані джерела		38
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті		52

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин											
		Денна форма навчання						Заочна форма навчання					
		Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
			Лекції	Сем. (прак.)	Лабор.	Ін.зав.	СРС		Лекції	Сем. (прак.)	Лабор.	Ін.зав.	СРС
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Альтернативне вирішення правових спорів (АВС) як спосіб захисту прав, свобод, інтересів	14	2	2	-	-	10	15	1	1	-	-	13
2.	Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів та сфера їхнього застосування	14	2	2	-	-	10	15	1	1	-	-	13
3.	Переговори як спосіб альтернативного вирішення правових спорів	24	4	4	-	-	16	22	2	2	-	-	18
4.	Посередництво як спосіб альтернативного вирішення правових спорів.	30	6	6	-	-	18	24	4	2	-	-	18
5.	Арбітраж як спосіб альтернативного вирішення правових спорів	16	-	2	-	-	10	22	-	-	-	-	20
6.	Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів	22	4	2	-	-	16	22	2	2	-	-	18
Всього годин:		900	18	18	-	-	54	90	10	8	-	-	74

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Альтернативне вирішення правових спорів (АВС) як спосіб захисту прав, свобод, інтересів.	2
1.1.	Характерні ознаки альтернативного вирішення правових спорів.	
1.2.	Місце і роль АВС в механізмі захисту прав особи.	
1.3.	Примирення сторін конфлікту як основна мета застосування способів АВС.	
2.	Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів та сфера їхнього застосування	2
2.1.	Класифікація способів альтернативного вирішення спорів.	
2.2.	Порівняльно-правова характеристика основних та комбінованих способів АВС	

2.3.	Практика застосування основних та комбінованих способів АВС в Україні	
3.	Переговори як спосіб альтернативного вирішення правових спорів	4
3.1.	Поняття переговорів (негоціації) як способу альтернативного вирішення спору.	
3.2.	Умови застосування переговорів для врегулювання спору.	
3.3.	Види та стилі переговорів.	
3.4.	Особливості організації та проведення переговорів.	
3.5.	Переговорний процес та оформлення його результатів.	
3.6.	Претензійний порядок врегулювання спорів як особливий вид переговорів.	
4.	Посередництво як спосіб альтернативного вирішення правових спорів.	6
4.1.	Поняття та значення посередництва як способу АВС	
4.2.	Умови застосування посередництва для врегулювання спорів.	
4.3.	Види посередництва: фасилітація, медіація, консоліація	
4.4.	Медіація як вид посередництва: поняття та характерні ознаки. Види медіації.	
4.5.	Медіатор. Вибір медіатора. Функції медіатора. Інструменти медіатора	
4.6.	Процедура медіації. Результати медіації, їх оформлення.	
4.7.	Фасилітація як вид посередництва: поняття та характерні ознаки.	
4.8.	Види фасилітації. Методики фасилітації.	
4.9.	Консиліація як вид посередництва. Врегулювання спору за участю судді, як особлива форма консиліації.	
5.	Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів	4
5.1.	Комбіновані альтернативні способи вирішення правових спорів, їх поняття та види.	
5.2.	“Мед-арб”: поняття, види та особливості	
5.3.	“Міні-суд” та особливості його проведення.	
5.4.	Приватна судова система як спосіб вирішення спорів.	
5.5.	Нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding): поняття, види, особливості застосування.	
5.6.	Інші комбіновані способи вирішення правових спорів.	
	Усього	18

1.3. Семінарські заняття

Семінарські заняття з навчальної дисципліни «Альтернативне вирішення правових спорів» поєднують в собі елементи семінарського та практичного заняття. Тобто поряд з розглядом теоретичних питань попередньо визначених тем (до яких студенти можуть готувати як усні виступи, так і письмові аудиторні завдання), на таких заняттях мають місце тренінги орієнтовані на формування у здобувачів вмінь та навичок конструктивного діалогу, максимально ефективного врегулювання конфліктів, вирішення складних та різнопланових завдань, інших soft-skills.

1.3.1. Основні вимоги до підготовки аудиторної письмової роботи

Рекомендована безпосередня присутність на практичних заняттях.

Оцінка за заняття формується за рахунок поєднання балів за відповідь на теоретичні запитання та за опанування практичної частини заняття.

При підготовці до семінарського/практичного заняття рекомендовано опрацювати лекційний матеріал, загальну і спеціальну літературу, національне законодавство та міжнародні акти, відеоматеріали по методиці проведення примирних процедур, а також відпрацьовувати набуті комунікаційні навички в юридичній практиці та повсякденному житті.

При виконанні аудиторної письмової роботи у формі **таблиці/схеми** остання повинна відповідати вимогам вказаним для даного виду робіт в п. 1.4.1.

При виконанні аудиторної письмової роботи у формі кейсу (**ситуаційного завдання**), остання повинна містити наступні структурні елементи: фабула завдання; розкритий алгоритм розв'язання з посиланням, якщо це необхідно, на нормативні, міжнародні та літературні джерела; висновок/відповіді по питанням завдання.

При виконанні аудиторної письмової роботи у формі **реферату, правового есе, презентації** остання повинна відповідати вимогам вказаним для даного виду робіт в п. 1.5.1.

Креативність вітається.

1.3.2. Перелік семінарських занять

Семінарське заняття 1

Тема 1. Альтернативне вирішення спорів (АВС) як спосіб захисту прав, свобод, інтересів.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття, значення та система способів альтернативного вирішення правових спорів.
2. Характерні ознаки альтернативного вирішення правових спорів.
3. Місце і роль АВС в механізмі захисту прав особи. Переваги та недоліки альтернативного вирішення правових спорів.
4. Примирення сторін конфлікту як основна мета застосування способів АВС.

Аудиторна письмова робота

1. Сформулювати авторське визначення терміну «примирення» в контексті АВС (оформіть у вигляді презентації)

2. Проілюструвати у формі схеми моделі інтегрування способів АВС в юрисдикційну форму захисту.

3. Вирішити ситуаційне завдання:

№1. У книзі «Переговори без поразок» Роджера Фішера наводиться наступний приклад конфлікту та його вирішення: дві людини сваряться у бібліотеці. Одна хоче відкрити вікно, друга хоче закрити вікно. Вони сперечаються на скільки його відкрити: залишити відкритою квартиру, на половину чи на дві третіх. Жодне із рішень не влаштовує обидві сторони.

Заходить бібліотекар і запитує першу людину, чому вона хоче відкрити вікно. Та відповідає: «Для свіжого повітря». Запитує другу: «Чому вона хоче закрити вікно». Відповідь: «Щоб уникнути протягу».

Після хвилини роздумів бібліотекар широко відкриває вікно в сусідній кімнаті і свіже повітря потрапляє без протягу.

Проаналізуйте ситуацію, розмежуйте позиції, потреби та інтереси сторін даного спору?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: конфлікт, правовий спір, захист прав, охорона прав, форми захисту, способи захисту, альтернативне вирішення правових спорів (АВС).

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно проаналізувати систему Альтернативного вирішення спорів, що передбачає можливість та механізми вирішення правового спору з позиції інтересу але з врахуванням вимог права.

«Альтернативне вирішення спорів» або «АВС» («Alternative Dispute Resolution» або «ADR») – це сукупність саме неюрисдикційних способів вирішення/врегулювання конфліктів (спорів), у результаті застосування яких конфліктуючі сторони отримують такий варіант вирішення спору, який враховує їх інтереси і тому є максимально взаємоприйнятним для них. АВС виступають своєрідною альтернативою щодо офіційного правосуддя.

Способи АВС серед інших способів захисту вирізняють наступні ознаки:

Доступність – можливість застосування способів АВС, не залежить від територіальної чи організаційної прив'язки, допомогти сторонам врегулювати спір може будь-який найближчий фахівець з АВС при цьому сама процедура вирішення спорів максимально спрощена та не потребує значних затрат фінансових, організаційних чи інших ресурсів;

Оперативність – застосування цих способів дозволяє мінімізувати час між моментом виникнення конфлікту та часом застосування АВС, що надає змогу вирішити спір максимально швидко.

Добровільність – передбачає не тільки свободу волі учасників конфлікту в примирній процедурі, а й вільний вибір останніми способів здійснення та захисту своїх права, але й спільну діяльність конфліктуючих сторін щодо пошуку взаємоприйнятного рішення, орієнтують сторони спору на самостійне прийняття рішень, що підвищує їх самооцінку та формує досвід налагодження діалогу і партнерських відносин у стані конфлікту.

Конфіденційність – негласність примирних процедур та їх результатів, передбачає не тільки нерозголошення інформації про факт спору, його суть та відомості, отримані у ході альтернативної процедури, а й про сам факт такої процедури, що є додатковою гарантією для конфліктуючих сторін щодо збереження їх таємниць та репутації.

Гнучкість – способи АВС не потребують обов'язкового дотримання вимог будь-якої процедури, за бажанням учасників АВС, чи залежно від особливостей конкретного конфлікту порядок АВС може змінюватись, щоб максимально ефективно забезпечити результат.

Універсальність – способи АВС можуть застосовуватись для вирішення/врегулювання широкого кола конфліктів (спорів), у т.ч і тих, які за своєю природою виходять за межі права і не охоплюються правовим регулюванням або має міжгалузевий правовий характер. Це робить АВС універсальним інструментом захисту інтересів особи.

Аналізуючи АВС слід звернути увагу на співвідношення та взаємодію АВС з системою юрисдикційного (в т.ч. судового) вирішення юридичних спорів та місце АВС в механізмі захисту прав особи. АВС об'єднує у собі найбільш гнучкі та динамічні засоби подолання правових конфліктів. Тому перевагами таких способів порівняно із юрисдикційним захистом є те, що їх застосування дозволяє мінімізувати час між моментом виникнення конфлікту та часом застосування АВС, що надає змогу вирішити спір максимально оперативно. Також АВС вирізняються добровільністю та конфіденційністю, процедура вирішення спорів максимально спрощена та не потребує значних затрат фінансових, організаційних чи інших ресурсів порівняно із судовою.

Більше того, застосування способів АВС дозволяють не просто ліквідувати конфлікт, а й примирити конфронтуючі сторони, оскільки дозволяють глибше працювати з конфліктом. Так, в основі юрисдикційного захисту лежить «правова позиція», що її заявляє заінтересована особа. В основі примирних процедур, до яких належать способи АВС, – «потреби» та «інтереси». *Позиція* — це твердження, пропозиція або вимога, що її декларує учасник конфлікту. *Потреба* – це те для задоволення чого і заявляється позиція, а *Інтерес* — це суб'єктивне ставлення особи щодо того, яким саме чином повинна бути задоволена її потреба. Інтерес має більш глибинний характер; утім часто позиція може не охоплювати усіх його складових. Особливо це характерно для правових спорів, адже не усі складові соціального буття охоплюються правом, тому правова позиція не може охопити ту частину інтересів особи, що знаходиться поза межами правового регулювання. Саме повноцінна робота з потребами та інтересами сторін конфлікту під час застосування способів АВС дозволяє врегулювати їх повністю.

Ці властивості АВС не тільки вирізняють їх серед форм захисту, але й є особливо цінними для вирішення спорів, які за своєю природою виходять за межі права і в яких принципово важливим є збереження в майбутньому нормальних відносин між сторонами конфлікту (сімейних, спадкових, трудових, бізнес-конфліктів тощо).

Водночас слід визнати, що, незважаючи на вказані вище переваги АВС, існують обставини, що обмежують їх застосування, як-от: 1) спори, в яких хоча б одна з конфлікуючих сторін не бажає брати участь у діалозі щодо примирення (для застосування способів АВС необхідно наявність свідомого бажання сторін співпрацювати, без цього неможливо досягнути вирішення спору на взаємоприйнятних для конфлікуючих сторін умовах); 2) спори, що містять складні, багаторівневі правові питання (в переважній більшості суб'єктами застосування виступають особи, які не є фахівцями в галузі права); 3) спори з множинністю сторін (добровільність АВС визначає їх консенсуальний характер, а досягнути спільної домовленості та її добровільного виконання тим важче, чим більше сторін такої угоди); 4) спори, розв'язання яких віднесено до виключної юрисдикції суду чи інших органів влади; 5) спори, вирішення яких потребує залучення громадськості для привернення суспільної уваги до тієї чи іншої проблеми (в силу конфіденційності АВС інформація не тільки про суть конкретного спору, а й про сам факт проведення примирної процедури не підлягає розголошенню); 6) спори, результати вирішення яких потребують внесення змін в акти суду, влади (як-от: внесення змін до мирової угоди, затвердженої ухвалою суду) тощо.

Тому вирішення питання про застосування АВС залежить від обставин кожного конкретного спору. Недоліки зводяться до мінімуму, а переваги максимальні там, де з усього різноманіття способів АВС обирається той, що оптимально відповідає потребам сторін спору, характеру спірної ситуації і конкретним обставинами справи.

За результатами вивчення теми студенти повинні знати: поняття та сутність правового спору, його специфіку як виду конфліктів; поняття та зміст системи альтернативного вирішення спорів (АВС), її характерні ознаки, переваги та недоліки способів АВС; особливості взаємодії АВС з юрисдикційним захистом; місце АВС в механізмі захисту прав, свобод і законних інтересів особи, проблеми існуючих та перспективи запровадження нових способів АВС в Україні.

Семінарське заняття 2

Тема 2. Класифікація способів альтернативного вирішення спорів та сфера їх застосування

Питання для усного опитування та дискусії

1. Класифікація способів альтернативного вирішення спорів.
2. Загально-правова характеристика основних та комбінованих способів АВС
3. Практика застосування основних та комбінованих способів АВС в Україні.
4. Класифікація способів АВС залежно від інтегрованості в юрисдикційний процес.

Аудиторна письмова робота

1. Відобразити у формі схеми «Класифікацію способів АВС».

2. Визначити у формі правового есе перспективи способи АВС, що застосовуються в країнах ЄС і можуть бути інтегровані в національний механізм захисту прав особи.

3. Вирішити ситуаційне завдання:

№ 2. Громадянин П. звернувся до юристів з проханням допомогти розірвати договір купівлі-продажу автомобіля «Тойота-Авенсіс» з дилером компанії «Тойота», у якого була придбана машина. Після купівлі нового автомобіля споживач, як того вимагають правила сервісного і гарантійного обслуговування, регулярно проходив технічне обслуговування на одному з авторизованих сервісних центрів компанії «Тойота».

Під час одного з техогляду в автомобілі був виявлений дефект — систематичне зниження рівня моторного масла. При експлуатації машини власник зазначив, що рівень масла після доливання швидко знижується до критичної позначки. Працівники сервісу не змогли виявити причину несправності, заявивши про необхідність діагностики в лабораторії компанії «Тойота». Власника це не влаштувало, і він хотів на підставі закону розірвати договір і отримати сплачені кошти.

На момент покупки вартість автомобіля становила 639 тис. грн. Однак автомобіль уже побував в експлуатації і на момент звернення до продавця пробіг склав 70 тис. км. Сторони вирішили не доводити справу до суду і вирішити спір за допомогою несудового способу.

Визначте, який спосіб несудового (альтернативного) вирішення спору буде найбільш ефективним для врегулювання даного конфлікту. Відповідь обґрунтуйте.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: конфлікт, правовий спір, захист прав, охорона прав, форми захисту, способи захисту, альтернативне вирішення правових спорів (АВС), переговори, посередництво, медіація, арбітраж, комбіновані способи АВС.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно пам'ятати, що у світовій практиці застосовується значна кількість способів АВС, як самостійно, так і в комплексі з юрисдикційними процедурами, як-от: переговори (*negotiation*), посередництво, в т.ч. медіація (*mediation*), арбітраж (*arbitration*), нейтральне (в т.ч. експертне) встановлення обставин (*neutral factfinding, neutral evaluation, neutral expert factfinding*), мед-арб (*med-arb, co-med-arb*), міні-суд (*mini-trial*), спрощений суд присяжних (*summary jury trial*), приватне судочинство (*private tribunal*) або «суддя напрокат» (*rent-a-judge*) тощо.

Таке розмаїття способів АВС дозволяє класифікувати їх на види за різними критеріями.

Найбільш традиційним є розподіл способів АВС дозволу правових конфліктів на *основні* й комбіновані. До основних належать: переговори, посередництво, арбітраж. Елементи цих трьох «основних» форм є складовою частиною багатьох інших процедур, які в зв'язку з цим отримали назву комбінованих, як-от: нейтральне (в т.ч. експертне) встановлення обставин, мед-арб, міні-суд, спрощений суд присяжних, приватне судочинство тощо.

Водночас при підготовці до даного заняття слід звернути увагу і на інші види АВС. Так, в юридичній доктрині залежно від взаємодії з юрисдикційною формою захисту виділяють: інтегровані; неінтегровані способи АВС. Залежно від моделі взаємодії конфліктуючих сторін з посередниками способи АВС умовно класифікують на чотири групи: процедури, які проводяться конфліктуючими сторонами без участі посередника (різні види переговорів); процедури за участі посередника, який сприяє сторонам спору в налагодженні комунікації та веденні діалогу, при цьому розгляд конфліктної ситуації та пошук шляхів її вирішення сторони здійснюють самостійно (фасилітація, пасивна медіація тощо); процедури, в яких посередник, що залучається, може висловлювати свою позицію щодо окремих обставин конфліктної ситуації або можливих варіантів її вирішення, проте його міркування мають рекомендаційний характер (нейтральний експертний висновок, міні-суд, консиліація тощо); процедури, в яких посередник залучається для розгляду та вирішення спору і його рішення має обов'язковий для сторін характер (арбітраж, приватне судочинство тощо). При опрацюванні матеріалу необхідно пам'ятати, що практично значимими є й інші класифікації АВС.

Аналіз юридичної літератури дозволяє стверджувати, що примирні процедури та система АВС почали своє формування ще на етапі виникнення перших суспільних утворень (С. В. Дабода, О. М. Демидович, К. Грефін фон Шліффен, С. В. Лазарєв, О. І. Носирєва, І. Г. Ясиновський). Дослідники вказують, що ще в V ст. до н. е. Конфуцій в своїх працях закликав сторін спору застосовувати допомоги нейтрального миротворця замість того аби йти до суду. Науковці звертають увагу на те, що на території Київської Русі також мала місце практика звернення до примирних процедур для врегулювання конфлікту, в т.ч. за участі посередника (О. В. Аллахвердова, В. С. Каменков, Н. В. Нестор та ін.). Водночас значну державну підтримку застосування примирних процедур отримало тільки впродовж ХХ ст. В 30-х роках ХХ ст. посередництво почало застосовуватись в США переважно для вирішення трудових спорів. У 60–70 ті роки ХХ ст. система АВС почала активно розвиватись в Великобританії, Канаді, Австралії. З 80-х років ХХ ст. відповідні тенденції почали спостерігатись і в інших країнах Європи: Австрії, Німеччині, Данії, Швеції, Франції, Нідерландах, Ірландії, Іспанії та Італії. Пізніше активізувався рух за впровадження програм примирення в Східній Європі та країнах СНД. В Україні способи АВС стали предметом пильної уваги наприкінці 90-х років ХХ ст.

Тобто шлях від виникнення до сучасної моделі АВС обраховується навіть не століттями, а тисячоліттями. Тому при вивченні питання щодо виникнення та розвитку способів АВС студентам рекомендується працювати колективно: виділити в предметі дослідження менш змістовні складові (як от: конкретний спосіб АВС, країна або часовий інтервал виникнення та розвитку АВС) та розподілити ці питання між собою.

Особливу увагу слід приділити проблематиці виникнення та становлення української моделі АВС, яка також має багатовікову історію, що відзначається особливостями в такій мірі, у якій був специфічним історичний процес розвитку української держави і права.

В сучасній Україні більш-менш змістовне законодавче оформлення отримав лише арбітраж (третейське судочинство). Водночас ефективне використання національного арбітражу в Україні в сучасних умовах ускладнюють дві головні обставини. По-перше, у законодавстві України сьогодні йдеться про два види арбітражу: внутрішній або національний, та міжнародний. Кожен його вид регулюється відповідними законами «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р.68 та «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р.69 Натомість положення щодо перегляду рішень та видачу виконавчих листів за рішеннями третейських судів містяться в ЦПК України. Таке розпорошення законодавства про арбітраж ускладнює його використання на практиці. По-друге, частина норм Закону України «Про третейські суди» не узгоджується з положеннями міжнародного Типового закону

ЮНІСТРАЛ70, як-от: безпідставне звуження кола справ, підвідомчих третейським судам; надання можливості оскарження рішення третейського суду третій стороні рішення третейського суду набуває чинності без видавання виконавчого документа державним (компетентним) судом при вирішенні приватних спорів. Саме безконтрольність з боку держави, на нашу думку, стала головною причиною винесення третейськими судами значної кількості незаконних рішень, особливо у сфері нерухомості, про що наголошується в Узагальненні практики застосування Закону України «Про третейські суди». У зв'язку з цим, Верховна Рада змушена була внести відповідні зміни до Закону України «Про третейські суди». На жаль, вони були спрямовані не на приведення норм чинного Закону відповідно до міжнародних вимог нормативного регулювання арбітражу, а навпаки, — на зупинення чинності Закону. Внаслідок цього національний арбітраж в Україні істотно звузив свою діяльність.

Деякі процедури АВС, як-от, переговори — регламентовано на рівні окремих правових норм (претензійний порядок, закріплений ГПК України, по суті, містить норми, що визначають порядок проведення переговорів), але щодо переважної більшості способів вирішення правових спорів на засадах примирення законодавство лише починає розроблятися.

Зокрема впродовж останніх років ведеться законопроектна робота, спрямована на формування правової бази для медіації. Проте наразі цей спосіб АВС досі не отримав законодавчого оформлення.

Наприкінці 2017 року почала діяти нова редакція процесуальних кодексів України. Серед новел цивільного процесуального законодавства особливо привертає увагу нова примирна процедура — врегулювання спорів за участю судді.

16.11.2021 року було вперше прийнято Закон України «Про медіацію».

Таким чином, сьогодні Україна знаходиться лише на етапі формування національної моделі альтернативного вирішення правових спорів.

За результатами вивчення теми студенти повинні знати та вміти розрізняти види способів АВС, загальні передумови їх виникнення та закономірності розвитку в світі та на території сучасної України, а також оцінювати потенційну ефективність різних видів АВС відносно конкретних видів спорів.

Семінарське заняття 3-4

Тема 3. Переговори як спосіб альтернативного вирішення спору

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та характерні ознаки переговорів як способу АВС.
2. Умови застосування переговорів для врегулювання спору.
3. Види та стилі переговорів.
4. Особливості організації та проведення переговорів.
5. Переговорний процес та оформлення його результатів.
6. Претензійний порядок врегулювання спорів як особливий вид переговорів.

Аудиторна письмова робота

1. Здійснити порівняльну характеристику переговорів як форми соціальної взаємодії та як способу АВС (у формі таблиці).

2. Визначити перспективи правового регулювання переговорів як способу АВС (у формі правового есе)

3. Вирішити ситуаційне завдання:

№ 3. Вам доручили організувати переговори між подружжям, що має дітей та перебуває в процесі розлучення та їх представниками.

Яким чином ви будете обирати, час і місце їх проведення, як організуєте переговорний процес? Які переговорні техніки з високою долею ймовірності Вам доведеться використати в сімейному конфлікті?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: АВС, переговори, компроміс, співпраця, позиційний торг, інтегративні переговори.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати поняття та значення переговорів як способу альтернативного вирішення правових спорів.

Переговори — це спосіб вирішення спорів шляхом обговорення конфлікту сторонами з метою його врегулювання або досягнення взаємовигідного (взаємоприйняттого) для них вирішення конфлікту.

Переговори відрізняються від інших видів соціальної взаємодії тим, що:

- їх основною складовою є спілкування (усне або письмове) та обмін думками;
- процес переговорів передбачає спільну діяльність двох або більше суб'єктів, яка, незважаючи на можливі розбіжності між ними, орієнтована на досягнення відносно єдиної мети — досягнення угоди між їх учасниками;
- така діяльність є як правило добровільною та свідомою і орієнтована як на сприяння виникненню зміни або припиненню в майбутньому відносин між двома або більше сторонами, так і для усунення вже існуючих проблем;
- передбачається можливість використання різних стилів ведення переговорів;
- переговори допомагають зберегти або відновити відносини, які будуть або повинні бути продовжені в майбутньому;
- переговори можуть застосовуватись до широкого кола суспільних відносин (у т.ч. таких, що знаходяться поза межами правового регулювання) на індивідуальному, інституційному, національному або глобальному рівнях, що робить їх універсальною формою спілкування.

При цьому кожен з учасників переговорного процесу має власне бачення бажаного результату такої діяльності, власні мету, інтереси, наміри..

Водночас слід уміти розрізняти переговори як спосіб безконфліктного спілкування/діалогу та переговори як інструмент врегулювання конфліктів. Переговорний процес в умовах конфлікту має низку особливостей, зокрема: переговори накладають на сторони особливу підвищену відповідальність за прийняті рішення, оскільки недосягнення згоди в процесі переговорів може тягнути за собою повне припинення відносин між контрагентами та невиконання договірних умов; несвоєчасні або неправильні рішення, прийняті на переговорах, часто тягнуть за собою продовження або навіть посилення конфлікту, що відповідно спричиняє додаткові негативні наслідки. З огляду на це у випадку проведення переговорів у конфліктному процесі з метою збереження вже існуючих стосунків, сторони повинні орієнтуватися не на погрози чи ультиматуми, а на формування позицій про внесок кожного із учасників у майбутню співпрацю.

Крім того, слід пам'ятати, що переговори є дискретною процедурою; їх успіх багато в чому обумовлений тією обставиною, що ніхто, крім самих сторін, не може чинити на них вплив. У зв'язку з цим процедура переговорів визначається самими сторонами, а не державою. Законодавець, проте, може розглядати вичерпання переговорних механізмів як обов'язкову попередню умову звернення до суду (наприклад, національний претензійний порядок). Переговори без участі посередника або за участю нейтрального посередника — це недорогий і досить швидкий спосіб вирішення складного конфлікту. Як правило, переговори відбуваються тоді, коли альтернативи обговорюваної угоди є невиконаними для обох контрагентів. Однак недоліком процедури переговорів можна назвати можливість втрати контролю над емоціями осіб, життєві інтереси яких знаходяться в зоні конфлікту. Крім того, сторони спору можуть

мати занадто різні уявлення про предмет спору, в зв'язку з чим переговори далеко не завжди можуть закінчитися успішно.

В юридичній доктрині переговори класифікують за різними критеріями: залежно від кількості сторін: двосторонні (bilateral negotiations) та багатосторонні (multilateral negotiations); за характером взаємодії сторін: прямі (direct negotiations) і непрямі (indirect negotiations); залежно від регулярності проведення: разові, а також поновлювані переговори (ongoing negotiations), які, у свою чергу, поділяються на такі, що тривають регулярно, мають стабільний порядок денний і передбачають можливість повернутися до раніше обговорюваних питань, і такі, що можуть проводитись в кілька етапів, і в ході одного етапу переговорів вирішується по суті лише певна частина багатоступеневих питань тощо. За ступенем участі технології в досягненні кінцевого результату електронні переговори поділяють на *повністю автоматизовані* (коли комп'ютерна програма видає результати без втручання людини (автоматизовані переговори, системи забезпечення проведення переговорів)) та *процедури, що передбачають участь сторін і нейтральної особи в досягненні кінцевого результату* (прямі електронні переговори, вирішення претензій).

Різні види переговорів мають свою специфіку та застосовуються для різних типів конфліктів.

Важливо також засвоїти, що залежно від намірів учасників переговорів можуть різнитися й стилі їх ведення. В доктрині виділяють чотири основні стилі проведення переговорів: жорсткий стиль, м'який стиль, торговий стиль, стиль співробітництва. Жорсткий стиль передбачає наполягання на своїх вимогах, непоступливість, постійний тиск на контрагента. Як правило, такий стиль обирає сторона конфлікту, яка має правову, фінансову, організаційну чи інші переваги над опонентом. М'який стиль передбачає компроміс, поступки опонентові. Такий стиль переговорів є доцільним за умови, що добрі відносини із опонентом для сторони спірних правовідносин є важливішими за виграш спору. Торговий (компромісний) стиль передбачає обмін поступками, в результаті кожна сторона спірних правовідносин у чомусь програє для того, щоб в чомусь виграти. Торговий стиль націлений не на налагоджування добросусідських відносин з опонентом, а на досягнення своєї вигоди. Співробітницький стиль передбачає врегулювання конфлікту з максимальним задоволенням інтересів обох сторін спірних правовідносин. Якщо в ситуації конфлікту ведуться переговори в співробітницькому стилі, сторони прагнуть віднайти взаємну вигоду там, де тільки можна, а там, де їх інтереси не співпадають, вони наполягають на такому результаті, який би був заснований на певних справедливих нормах, незалежно від волі кожної сторони

Важливо також засвоїти, що залежно від намірів учасників переговорів можуть різнитися й стилі їх ведення. За наявності спільних або ж частково дотичних інтересів сторони шляхом поступок і зближення позицій, як правило, приходять до взаємовигідної угоди. Якщо ж інтереси не збігаються або є докорінно протилежними, переговори можна вважати приреченими на безрезультатність. Тобто вектор зусиль учасників переговорів може бути направлений на задоволення своїх інтересів з урахуванням або без урахування інтересів іншої сторони. На цьому засновані принципи відмінності стратегій ведення переговорів.

Так, прихильники стратегії *«виграш-програш»* («win-lose») відстоюють свою позицію, нехтуючи інтересами іншої сторони, маючи на меті використовувати свої переваги, силу і вплив, інколи за такої стратегії можуть використовуватись недозволені прийоми. Натомість стратегія *«виграш-виграш»* («win-win») передбачає, що контрагенти ставляться один до одного не як вороги, а як партнери, які спільно працюють на досягнення певного результату.

Існування багатьох різновидів переговорів обумовлює специфіку переговорного процесу, який також може відрізнятися. Водночас його умовно можна поділити на п'ять найбільш поширених етапів переговорів: 1) підготовка до переговорів; 2) виступи (презентація) сторін; 3) формулювання списку обговорюваних питань; 4) досягнення домовленості й оформлення договору; 5) завершення переговорів. Під час вивчення зазначеної теми потрібно детально проаналізувати зміст кожного з етапів, а також звернути увагу на особливості оформлення результатів переговорів.

За загальним правилом, проведення переговорів починається з підготовки, хоча на практиці і мають місце так звані *спонтанні* переговори, які починаються одразу після виникнення конфлікту. На етапі *підготовки до переговорів* сторони приймають рішення про призначення дати та місця переговорів, вивчають майбутнього учасника переговорів (склад засновників, можливих представників, сферу діяльності, постачальників тощо), оцінюють його слабкі і сильні сторони, визначають коло своїх інтересів, пріоритетні завдання та порядок їх обговорення, також обирають кілька варіантів тактики ведення переговорів. Варто зауважити, що підготовка до переговорів як способу АВС дещо відрізняється від підготовки неконфліктних переговорів.

Наступним етапом є *виступи (презентація) сторін*. У ході цього переговорного етапу кожна сторона викладає контрагенту свою позицію щодо спірного питання, наводить належні аргументи, озвучує перелік питань, за якими сторона готова піти на поступки. Успішне проведення такого етапу потребує навичок переговорної техніки.

Основне завдання етапу *формулювання списку обговорюваних питань* полягає в підбитті підсумків обговорення, складання переліку питань, за якими вже досягнуто згоди, а також тих, які вимагають більш детального вивчення. Цей етап має важливе організаційне значення. Сторони складають список питань, за якими їм необхідно прийти до спільної згоди в результаті переговорів.

Четвертий етап переговорів — *досягнення домовленості й оформлення договору*. Тут сторони спільно розробляють варіанти угоди й уточнюють деталі. У разі його відсутності сторони можуть вдаватися до інших видів альтернативного вирішення спорів.

На останньому етапі — *завершення переговорів* — є здійснення аналізу досягнутих результатів і орієнтація на виконання двосторонніх домовленостей.

Наразі в Україні законодавче оформлення отримав лише один вид переговорів — претензійне врегулювання спору.

Претензійний порядок врегулювання спору — різновид переговорів, що передбачає самостійне врегулювання спору сторонами в поза- і досудовому порядку за допомогою особливого письмового спілкування з метою зняття правової або фактичної невизначеності та встановлення (визначення) цивільних прав, що є для сторін у силу договору або закону обов'язковою або добровільною. Особливістю претензійної процедури, яка дозволяє чітко кваліфікувати і відрізнити її від інших схожих досудових способів врегулювання спорів є обов'язкова письмова форма.

Законодавче визначення претензії не закріплено, але в доктрині *претензією* (від лат. *praetendo* — тримати попереду, бути перед чимось) визначають як письмовий документ, що надсилається особою, яка вважає, що її права та законні інтереси порушені, до порушника з вимогою відновити ці права та інтереси ніж звертатись за вирішення відповідного питання до судових або інших юрисдикційних органів.

Якщо в договорі є обов'язкові вимоги до змісту, форми і направлення претензії, вона повинна їм повністю відповідати, але якщо такі вимоги не передбачені в договорі з контрагентом, то доцільно включити в претензію такі положення:

- найменування суб'єкта, якому адресована претензія, і власне найменування із зазначенням адреси і платіжних реквізитів;

- номер претензії і її дата;
- посилання на конкретні порушені умови зобов'язань, норми законодавства;
- перелік доданих документів, які обґрунтовують претензійні вимоги;
- вимоги про усунення описаних порушень;
- строк (термін) розгляду претензії (направлення відповіді);
- грошові вимоги (сума і розрахунок).

Через обмін претензією та відповіддю на неї відбувається спілкування сторін у межах врегулювання спору

Слід пам'ятати, що застосування претензійного порядку врегулювання спору в Україні є правом, а не обов'язком суб'єктів спірних правовідносин. Проте в окремих випадках

застосування цього порядку є обов'язковим(за договорами у сфері торговельного мореплавства, повітряних вантажних перевезень, поштового зв'язку та ін.).

За результатами вивчення теми студенти повинні знати сутність та характерні ознаки переговорів як способу АВС, розрізняти види переговорів, вміти визначати стилі найбільш ефективні для конкретних переговорів та особливості їх процедури.

Семінарські заняття 5-7

Тема 4. Посередництво як спосіб альтернативного вирішення спорів

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та значення посередництва як способу АВС
2. Умови застосування посередництва для врегулювання спорів.
3. Види посередництва: фасилітація, медіація, консоліація
4. Медіація як вид посередництва: поняття та характерні ознаки. Види медіації.
5. Медіатор. Вибір медіатора. Інструментарій медіатора.
6. Процедура медіації. Результати медіації, їх оформлення.
7. Фасилітація як вид посередництва: поняття та характерні ознаки.
8. Види фасилітації. Методики фасилітації.
9. Консиліація як вид посередництва. Врегулювання спору за участю судді, як особлива форма консиліації.

Аудиторна письмова робота

1. Підготувати таблицю «Види посередництва».

Таблиця № 3.

«ВИДИ ПОСЕРЕДНИЦТВА»

№ п/п	Критерії порівняння	ФАСИЛІТАЦІЯ	МЕДІАЦІЯ	КОНСИЛІАЦІЯ
1.	Визначення			
2.	Умови застосування			
3.	Структура			
4.	Оформлення результатів			
5.	...			

2. Відобразити у формі схеми «Інструменти медіатора».

3. Вирішити ситуаційні завдання:

№ 4. Керівник складом М. не міг продуктивно проводити збори з трудовим колективом та виявити проблеми, що заважають працівникам ефективно працювати. Його колега Г. запропонував посприяти в цій справі.

На чергових зборах процесом діалогу керував Г., проте керівник також був присутній. Темою зборів було питання підвищення мотивації працівників складу. Спочатку Г. роздав присутнім ручки та листки паперу і запропонував записати свої ідеї з окресленої проблематики зборів, зокрема просив їх відповісти на питання: Що могло б підвищити вашу мотивацію? Що слід змінити, щоб вам було приємніше ходити на роботу?

Деякі робітники почали писати, їм приходили в голову різноманітні відповіді, наприклад, більш висока заробітна плата і гарний робочий одяг. Деякі спочатку нічого не писали, але побачивши, що інші працюють, теж починали писати. Коли стало очевидно, що писати більше

нічого, Г. перейшов до наступного завдання. Він розділив команду на пари, яких виявилось п'ять, і запропонував кожній парі представити свої пропозиції один одному, обрати три найкращі, записати їх та повісити записи на стіну для загального обговорення.

Поступово всі почали працювати. Коли листи було розвішано на стіні, Г. надав кожній парі можливість по черзі представити свої ідеї. У результаті в Г. виявився список з 15 ідей.

Оскільки таку кількість ідей важко детально розглянути та обговорити, Г. їх згрупував у три групи, через те, що більшість з них були пов'язані. Таким чином, було окреслено три основні напрямки змін, яких потребував цей трудовий колектив: по-перше, потрібні були заходи, орієнтовані на згурпування команди; по-друге, більш чіткий опис завдань та функціональних обов'язків; по-третє, регулярний робочий графік. Коли теми було представлено, група легко почала діалог. І на наступних зборах члени групи домовились про конкретні дії, які потрібно вчинити для впровадження окреслених ідей.

Яку техніку фасилітації було застосовано для врегулювання даної конфліктної ситуації? Чи можна було це питання вирішити за допомогою інших видів посередництва? Відповідь обґрунтуйте.

№ 5. Маковозенко Л. у 1995 році вступила у фактичні шлюбні відносини з Прокопенком І. У них у 2002 році народився син Ігор. До серпня 2008 року вони спільно утримували та виховували сина.

У січні 2020 року Маковозенко Л. звернувся до суду з позовом про стягнення аліментів з Прокопенка І. у зв'язку з тим, що він пішов від неї і не бажає надавати матеріальної допомоги дитині.

Який спосіб найбільш ефективний для вирішення таких спорів? Які інструменти АВС можуть допомогти ефективно вирішити цей спір?

№ 6. Група працівників всесвітньовідомої компанії Nestle у Швейцарії розробила нове покоління торгових марок на каву в капсулах Nespresso. Згідно зі швейцарським законодавством, патент на Nespresso належав Nestle. А у США патент на Nespresso було зареєстровано на одного працівника Nestle з групи розробників для дотримання вимог законодавства США.

Але працівник Nestle, на чие ім'я був зареєстрований патент у США, покинув Nestle і відкрив свою компанію у сфері розробки кави та чаю в капсулах. Для відкриття компанії були залучені інвестори й деякі добре відомі швейцарські підприємці. Водночас колишній працівник Nestle за власний кошт поліпшив патент на Nespresso, зареєстрований на його ім'я у США, і зареєстрував новий патент.

Nestle подала до суду на колишнього працівника для визнання прав на патент. У процесі судового розгляду суперечки судом було залучено сім експертів, які підтвердили значну частку прав на користь Nestle, однак розгляд справи затягнувся на 10 років.

Менеджмент Nestle хотів отримати рішення суду як прецедент для аналогічних справ. Але один з інвесторів нової компанії, Деніель Борел (засновник компанії Logitech) став членом правління однієї з компаній Nestle. Тому, щоб закрити питання про можливий конфлікт інтересів, пов'язаних із судовим розглядом щодо патенту, менеджмент Nestle дав вказівку юридичній службі розв'язати цю суперечку. Що й було зроблено за допомогою медіації, у процесі якої сторонам вдалося знайти прийнятне бізнес-рішення.

За довгий час судового розгляду використання спірного патенту на Nespresso втратило свою актуальність. Але менеджмент Nestle однаково хотів отримати підтвердження права інтелектуальної власності на патент. Nestle медіація дозволила забезпечити визнання права власності, а колишній працівник Nestle зміг далі розвивати свій бізнес, але зі старою технологією¹.

¹ <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1413491-zaradi-primirennya-8-prichin-dlya-vikoristannya-biznes-mediaciyi>

Який саме вид медіації найбільш ефективний для вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності? Чи можуть такі спори ефективно вирішуватись за допомогою інших способів несудового (альтернативного) вирішення спорів?

№ 7. З метою врегулювання спору примиренням суддя роз'яснив сторонам їх право на укладення мирової угоди, а також право позивача відмовитись від позову та право відповідача визнати позов та наслідки реалізації відповідних прав. Сторони звернулися до суду з проханням посприяти їм у примиренні.

Які дії має вчинити у зв'язку із подібними заявами суд? Які ще способи АВС ефективні для вирішення спорів, що перебувають у судовому провадженні?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: АВС, посередництво, фасилітація, медіація, консиліація, посередник, фасилітатор, медіатор, консиліатор, медіаційна угода.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

На практиці у випадку виникнення спору, непоодинокими є ситуації, коли існують проблеми із взаєморозумінням між конфліктуючими сторонами і є велика ймовірність допустити помилки, що можуть призвести до затягування конфлікту на більш довгий час та його ескалації. Ефективному вирішенню таких спорів сприяє залучення посередника. Спосіб вирішення спорів (конфліктів, дискусій), що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника, який сприяє останнім у відновленні комунікації, обговоренні конфлікту та пошуку способів його вирішення або взаємовигідного (взаємоприйняттого) для них врегулювання конфлікту, отримав назву посередництво, і займає особливе місце серед способів альтернативного вирішення спорів. Безсумнівними перевагами посередництва є його гнучкість, універсальність та економічна доступність. Крім того, ця процедура спрямована на діалог між учасниками конфлікту і посередником і, що найбільш важливо, на діалог конфліктуючих сторін між собою, а тому ефективність цього способу досить висока.

Необхідність обробки значного обсягу інформації в ході посередництва, з'ясування певної спільності та взаємозв'язку інтересів сторін, посилення їхньої взаємної довіри й готовності до спільного пошуку збалансованого вирішення конфлікту обумовлює поетапність цієї примирної процедури. Звісно структура посередництва залежить від його виду та особливостей конкретного спору, що є предметом врегулювання, водночас, можна виділити етапи, як правило, присутні в більшості процедур. Так, першим етапом є ініціювання процедури, на якому відбувається вибір виду посередництва, який найбільше відповідає потребам сторін конфлікту та конкретного посередника чи відповідної організації, документальне оформлення (де це потрібно) угоди про відповідні послуги.

Наступним етапом є налагодження комунікації сторін. Тут посередник здійснює збір повної інформації про конфлікт на поточний момент і вживає заходів щодо спонукання сторін до діалогу. В окремих видах посередництва функції посередника щодо початку та налагодження комунікації вичерпуються визначенням часу, місця та допомогою в організації проведення зустрічі сторін. При цьому в подальшому діалозі він може не брати активної участі (наприклад, «добрі послуги»), в інших — посередник може активно співпрацювати з усіма учасниками до моменту кінцевого вирішення конфлікту (наприклад, медіація, консиліація).

На етапі взаємодії учасників посередництва посередник забезпечує конструктивне обговорення проблеми. З цією метою він може надавати допомогу в організації спілкування, гасити надмірну емоційність сторін та створювати комфортну атмосферу спілкування, зміщувати акценти в діалозі, звертати увагу учасників на певні факти, надавати допомогу в пошуку вирішення конфлікту.

Завершальним етапом посередництва є перевірка виконання домовленостей. Оскільки фактично рішення щодо способу врегулювання конфлікту приймають сторони, саме вони

відповідають за виконання угоди, досягнутої в результаті діалогу. Водночас своєрідний контроль посередника в цьому випадку дозволяє останньому побачити, чи ефективною була примирна процедура. Якщо ж виявлено проблеми виконання, посередник може своєчасно посприяти сторонам у подоланні труднощів з виконанням і проаналізувати, якими упущеннями під час посередництва вони обумовлені та не допустити їх у майбутньому.

При ознайомленні конкретними видами посередництва слід пам'ятати, що не всі з них є способами АВС. Так, наприклад, посередництво у формі модерації має супровідний характер, завданням посередника-модератора є тільки організація роботи групи. Він контролює процес, а сторони вирішують проблемні питання самостійно. Кінцевий результат, якого досягне група в процесі обговорення, для модератора не важливий, у той час як, при АВС повередник орієнтований не тільки на допомогу в організації самостійного діалогу сторін, але й у досягненні ними конструктивного результату обговорення.

Подібним до модерації є такий спосіб АВС як Фасилітація (від англ. facilitate — полегшувати, сприяти) — вид посередництва, що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника (посередників), який шляхом підвищення ефективності комунікації між ними сприяє останнім в організації обговорення складної проблеми, ситуації чи конфлікту та їх ефективному вирішенню чи досягненню взаємоприйнятної угоди.

Вперше увагу дослідників фасилітація привернула вкінці ХІХ с. Деякі науковці її відкриття пов'язують з іменем фізіолога У. Фере², інші — з дослідженнями психолога Нормана Триплетта³. Пізніше було підтверджено, що люди реагують на присутність один одного несвідомо, і мотивація вирішення завдання у члена групи змінюється в присутності значущих для нього людей⁴, а в тридцятих роках ХХ ст. експериментально було підтверджено гіпотезу, що в деяких ситуаціях присутність інших людей, навпаки, заважає виконанню завдань. Цей ефект отримав назву «соціальна інгібіція». У шістдесятих роках Р. Зайонц, дослідивши ці два протилежні ефекти, зробив висновок, що присутність іншої особи викликає соціальне збудження, яке прискорює реакції людини, але зменшує їх швидкість. Тому проста діяльність виконується ефективніше, а в завданнях, що потребують концентрації, кількість помилок зростає, внаслідок чого вони вирішуються менш успішно⁵. Таким чином, виявилось, що для того, щоб вирішити складну проблему групою осіб, потрібно її розбити на прості складові. Ефективно вирішуючи прості питання, група вирішує складну проблему, складовою якої вони є. Тому при фасилітації процес діалогу, по суті, розбивається на поетапне вирішення питань, які в сукупності й вирішують основну проблему.

Тому ця примирна процедура є надзвичайно ефективною при застосуванні до таких ситуацій, у яких сторони група осіб бажає вести діалог, але з певних причин вони не можуть ефективно співпрацювати. Зокрема, у процесі спільного обговорення проблемних питань групою осіб, чим більше висловлюється думок, тим більше виникає розбіжностей і незрозуміння між учасниками. Це обумовлює значні витрати часу на обговорення питань, які не стосуються основної теми зустрічі, та часто призводить до того, що сторони не можуть прийти до спільного знаменника у своїй дискусії і потребують допомоги посередника, який би забезпечив ефективну взаємодію групи.

При фасилітації допомога посередника в організації та процесі групового обговорення може здійснюватися на багатьох рівнях. Це може бути як допомога в налагодженні комунікації між сторонами та встановленні основних правил і порядку денного для їх майбутніх зустрічей, так і участь у цих зустрічах, аналіз ситуації і можливих результатів у цілому та допомога учасникам не відволікатися і працювати над їхньою спільною метою. Це може також означати допомогу у встановленні такої мети. При цьому фасилітація відрізняється від простого управління тим, що вона не має імперативного характеру.

² Фасилітація. URL: <http://fasilitazia.blogspot.com>.

³ Социальная фасилитация / Национальная психологическая энциклопедия. URL : <http://vocabulary.ru/termin/socialnaja-fasilitacija.html>

⁴ Фасилітація / Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. URL : <http://www.studfi.les.ru/preview/5462587>

⁵ Фасилітація / Психология и психиатрия. URL : <http://psihomed.com/fasilitatsiya>

Під час дослідження фасилітації особливу увагу слід приділити аналізу процедури цього виду посередництва, а також технікам та інструментам фасилітатора, як-от: «Технологія участі» (Technology of Participation-ToP), «Світове кафе» (The World Cafe), «Відкритий простір» (Open Space), «Сприятливий запит» (Appreciative Inquiry), «Саміт позитивних змін» (Appreciative Inquiry Summit), «Динамічна фасилітація» тощо.

При опрацюванні матеріалу необхідно особливу увагу приділити Медіації (від лат. *medius* — займати середину між двома точками зору або сторонами, *mediatio* — посередництво) – виду посередництва, що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника — медіатора, який сприяє останнім у відновленні комунікації, обговоренні конфлікту та пошуку способів його вирішення або взаємовигідного (взаємоприйняттого) для них врегулювання конфлікту.

Саме ця примирна процедура наразі імплементується в національний механізм захисту прав особи як найбільш універсальний вид посередництва.

В різних країнах процедури медіації мають багато спільного, утім їх роль у механізмі захисту прав людини і взаємодія з юрисдикційною захистом відрізняються. Залежно від взаємодії з юрисдикційною формою захисту виділяють 1) *судову («присудову», «інтегровану»)* та 2) *позасудову (неінтегровану) медіацію*. В першому випадку даний спосіб АВС застосовується під час судового провадження за сприяння суду, в другому – незалежно від існування судового процесу виключно за бажанням сторін спору.

Залежно від моделі поведінки медіатора розмежовують три види медіації: 1) *медіація при пасивній участі медіатора* – медіатор в процесі посередництва лише сприяє налагодженню комунікації між сторонами конфлікту; 2) *Медіація при активній участі медіатора* – медіатор поряд з налагодженням комунікації між сторонами конфлікту може давати оцінку окремим фактам або позиціям сторін (наприклад, висловлювати свою думку про ймовірне рішення по справі, якщо спір буде передано на розгляд суду); 3) *Трансформативна медіація* – медіатор не тільки сприяє комунікації між сторонами для врегулювання конкретного спору, але й відновленню нормальних відносин сторін.

Також медіацію диференціюють залежно від загальної мети проведення процедури примирення на: 1) *Превентивну медіацію*, що, у свою чергу, поділяється на: медіацію укладення угоди; медіацію супроводу проекту, зокрема реалізацію довгострокових проектів з метою швидкого узгодження протиріч на ранніх стадіях задля забезпечення своєчасності завершення проекту; медіацію прийняття рішень, а також 2) *Медіацію існуючого спору* з такими підвидами, як: оглядова медіація; медіація стримування розвитку (ескалації) спору; медіація врегулювання спору.

За загальним правилом застосування медіації для вирішення конкретного правового спору здійснюється за спільним рішенням конфліктуючих сторін. Водночас в країнах, де поряд з *добровільною* застосовується *модель обов'язкової, судової медіації* звернення до медіатора може бути рекомендовано або призначено судом.

Принципами процесу медіації є закріплені в нормах основні правові ідеї про завдання медіації, процесуальну діяльність суб'єктів медіації, їхні повноваження та становище учасників цього процесу, що визначають зміст процесу медіації, порядок його здійснення та перспективи подальшого розвитку.

Основоположними принципами медіації є: (добровільність, рівноправ'я сторін, нейтральність, конфіденційність).

Процедура медіації в різних країнах має свої особливості, проте в більшості випадків, вона здійснюється в кілька *етапів*, як от: вступне слово медіатора; виступи (презентація) сторін; формулювання порядку денного, з'ясування інтересів сторін, визначення спірних питань; формування пропозицій щодо шляхів вирішення спору (висування альтернативних рішень), оцінка й вибір рішень, досягнення угоди та її оформлення.

Також проведенню примирної процедури може передувати підготовчий етап, на якому відбуваються вибір сторонами спору медіатора або медіаційної організації, попередні зустрічі сторін спору з медіатором та укладається договір про проведення медіації.

Посередники-медіатори можуть здійснювати медіаційну діяльність індивідуально, в складі організації та об'єднання медіаторів. Процедура медіації в різних країнах має свої особливості, проте в більшості випадків, вона здійснюється в кілька етапів, як от: вступне слово медіатора; виступи (презентація) сторін; формулювання порядку денного, з'ясування інтересів сторін, визначення спірних питань; формування пропозицій щодо шляхів вирішення спору (висування альтернативних рішень), оцінка й вибір рішень, досягнення угоди та її оформлення.

На відміну від фасилітації, яка орієнтована на досягнення її учасниками конкретного, заздалегідь визначеного результату, при медіації посередник, допомагаючи сторонам, не може наперед спрогнозувати, які потреби та інтереси сторін будуть виявлені в ході обговорення і яким чином сторони вирішать їх задовольнити. Так, при фасилітації, як правило, конфлікт полягає в різних поглядах на шляхи задоволення спільних для сторін потреб та інтересів. Фасилітатор у ході посередництва володіє інформацією про те, для вирішення яких конкретних проблем проводиться процедура і сприяє сторонам у налагодженні ефективної співпраці в процесі обговорення та прийнятті спільних рішень з окреслених питань. Натомість при медіації посередник володіє лише загальною інформацією про конфлікт між відповідними сторонами та позиції сторін. Тільки в процесі посередництва він допомагає сторонам виявити їх реальні потреби та інтереси, необхідність задоволення яких спровокувала конфлікт, доступні сторонам способи задоволення їх потреб та інтересів і можливі шляхи врегулювання конфлікту. При цьому посередник не може нічого радити сторонам чи пропонувати власні варіанти вирішення їх конфлікту. Цим медіація відрізняється і від такого виду посередництва, як консиліація (від лат. *concilio* — наближати, англ. *conciliate* — примиряти), при якій консиліатор виступає не тільки як посередник, але й як своєрідний радник конфліктуючих сторін. і може давати власну оцінку окремим обставинам справи, робити консультативні зауваження, що стосуються характеру спору протягом всього процесу обговорення та пропонувати сторонам свій варіант вирішення конфлікту.

Деякі дослідники консиліацію називають попереднім етапом переговорів, медіації або арбітражу, «оціночною медіацією» тощо водночас це самостійний вид посередництва, що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника — консиліатора, який виступає не тільки як власне посередник, але й як своєрідний радник конфліктуючих сторін. Це означає, що посередник може робити сторонам консультативні зауваження, що стосуються характеру спору протягом всього процесу обговорення та за результатами обговорення конфлікту може пропонувати сторонам варіант рішення, яке не є обов'язковим для них.

Процедура консиліації, чітко не регламентована, оскільки в кожному конкретному випадку саме сторони визначають її зміст. Водночас процес взаємодії консиліатора та конфліктуючих сторін можна умово поділити на такі етапи: формування примирної комісії (*Conciliation Commission*); вступне слово консиліатора; виступи (презентація) сторін; спільне обговорення; приватні зустрічі; заключне спільне обговорення.

За результатами вивчення теми студенти повинні визначити поняття та характерні ознаки посередництва як способу АВС, розрізняти види посередництва, знати умови застосування конкретних видів посередництва та особливості їх процедур.

Семінарське заняття 8

Тема 5. Арбітраж як спосіб альтернативного вирішення правових спорів

1. Арбітраж: поняття, правова природа та характерні ознаки та види.
2. Поняття, зміст і види арбітражної угоди. Умови дійсності арбітражних угод.
3. Правовий статус арбітрів (третейських суддів). Вимоги до арбітрів.
4. Загальні правила про арбітраж
5. Спеціальні правила про арбітраж.

Аудиторна письмова робота

1. Відобразити схематично «Алгоритм звернення до виконання рішень арбітражів».

2. Охарактеризувати, техніку постановки запитань та її значення для успішного арбітражу (у формі правового есе)

3. Вирішити ситуаційне завдання:

№ 8. Павлов на підставі договору позики своєму сусідові Якюнасу 60000 (шістдесят тис.) грн., оформивши цей договір відповідно з вимогами закону. Оскільки 20 вересня закінчувалася позовна давність, а Якюнас гроші не повернув, Павлов 19 вересня надіслав поштою до суду заяву, в якій просив стягнути з відповідача позичену суму.

Суддя, знайомлячись з надісланими матеріалами, звернув увагу на те, що позовна заява не сплачена судовим збором.

Залишивши без руху заяву, суд повідомив позивача, щоб він сплатив збір.

У Павлова наразі немає грошей на сплату збору

Який спосіб найбільш ефективний для вирішення таких спорів? Чи можуть такі спори ефективно вирішуватись за допомогою способів АВС?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: АВС, способи альтернативного вирішення правових спорів, арбітр, арбітраж, третейський суд, ad hoc арбітраж, МКА, арбітражне рішення.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати поняття та значення арбітражу як способу альтернативного вирішення правових спорів.

Арбітраж — це спосіб альтернативного вирішення спорів (АВС), що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника — арбітра, який за результатами обговорення конфлікту вповноважений винести обов'язкове для сторін рішення.

В Україні поширеною є назва «третейське судочинство».

Від інших способів АВС арбітраж відрізняється низкою рис, як от: арбітраж — це достатньо формалізована процедура, що має спеціальний предмет арбітражного розгляду, до якого належать не будь-які, а лише юридичні конфлікти — правові спори. До спеціальних ознак цього способу АВС відносять і відсутність прямої залежності наслідків розгляду спору в порядку арбітражу від готовності сторін співпрацювати, оскільки останні не можуть в односторонньому порядку відмовитися від арбітражу. Крім того, рішення, прийняте арбітром за результатами розгляду відповідного спору, є обов'язковим для конфліктуючих сторін імперативний характер арбітражних рішень.

Вищевказані ознаки обумовлюють дискусію в юридичній доктрині щодо належності арбітражу до примирних процедур. Так, наприклад, висловлюються критичні зауваження щодо віднесення арбітражу до способів АВС зважаючи на те, що в цій процедурі наявна імперативна складова, що проявляється в обов'язку сторін конфлікту виконати рішення прийняте за результатами арбітражу (див., наприклад Здрок О.Н. Примирительные процедуры в гражданском процессе: Автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.15. Минск, 2019. 50 с.) Напротивагу цій та подібним точкам зору висловлюються аргументи щодо того, що у терміні «альтернативне вирішення спорів» альтернативність означає можливість конфліктуючих сторін використовувати для вирішення/врегулювання конфлікту (спору) і захисту своїх прав та інтересів будь-які на їх вибір примирні чи інші процедури, не заборонені законом. Така риса притаманна й арбітражу, попри його формалізований характер, адже обирати цей спосіб

врегулювання спорів чи ні — вирішують саме сторони; і вони самостійно визначають, з яким арбітром (арбітрами) співпрацювати і який вид арбітражу обрати.

За загальним правилом питання про передачу спору до арбітражу вирішується сторонами шляхом укладення арбітражної угоди. Такі угоди бувають кількох видів, як от: арбітражне застереження та окрема арбітражна угода.

Арбітражне застереження є більш розповсюдженим видом арбітражної угоди і є домовленістю сторін про передачу свого спору до арбітражу у випадку виникнення потенційних протиріч між ними. Арбітражне застереження міститься в самому договорі та є його частиною. *Окрема арбітражна угода* або «третейський запис» застосовується, як правило, коли певні спори вже виникли між сторонами і не були вирішені у інший спосіб. Разом з «третейським записом» існує третій вид арбітражної угоди — *арбітражний договір*, що укладається сторонами окремо від основного контракту, тобто він стосується спорів, що можуть виникнути між сторонами в майбутньому, у зв'язку з конкретним контрактом, або групою контрактів між ними.

В Україні, як і багатьох інших країнах світу, функціонують внутрішній і зовнішній арбітраж. Перший застосовується третейськими судами до спорів, у яких конфліктуючі сторони є резидентами однієї країни, другий здійснюється Міжнародним комерційним арбітражем (МКА)— у спорах, обтяжених іноземним елементом.

Положення, які регламентують обидва арбітражі, переважно акумульовано в законах України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р.157 та «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р., які було прийнято на підставі Типового закону, розробленого Комісією ООН із права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), а положення щодо перегляду рішень та видачу виконавчих листів за рішеннями третейських судів — у Цивільному процесуальному кодексі та Господарському процесуальному кодексі України.

Слід розмежовувати такі інституції як «міжнародний комерційний арбітраж» та «міжнародний (публічний) арбітраж». Міжнародний (публічний) арбітраж розглядає спори, які є результатом міждержавних відносин. Учасниками таких спорів є держави, а предметом є питання міжнародного публічного права. Водночас міжнародний комерційний арбітраж розглядає цивільно-правові спори, ускладнені іноземним елементом, де хоча б одна зі сторін повинна бути представником іноземної держави.

Крім того арбітраж диференціюють на ще два види: інституційний (постійнодіючий) та арбітраж *ad hoc* (створений для вирішення конкретної справи).

Постійнодіючий (інституційний) арбітраж є недержавною установою, сформованою з метою здійснення юрисдикційних функцій на основі укладеної сторонами арбітражної угоди. Інституційні арбітражні центри, як правило, створюються при торгових палатах, асоціаціях, біржах по торгівлі певною продукцією. Також існують регіональні арбітражні центри. Інституційні арбітражі діють постійно і не закінчують своє функціонування після вирішення конкретної справи, як це має місце при арбітражі *ad hoc*. Ще однією особливістю постійнодіючих арбітражів є наявність спеціальних арбітражних регламентів та правил. Ці регламенти є процесуальною основою подальшого провадження в цьому інституційному арбітражі. Натомість арбітражу *ad hoc* сторони самостійно обирають арбітражний регламент і можуть повністю контролювати процес розгляду справи.

Аналізуючи процедуру арбітражу слід пам'ятати, що, як правило, арбітраж (і внутрішній, і міжнародний) діє у складі непарної кількості арбітрів (найчастіше одного або трьох).

При врегулюванні спору арбітр може застосувати норми як національного так і міжнародного законодавства.

Рішення, прийняте за результатами арбітражу є обов'язковим дддддля виконання сторонами спору. І навіть може бути примусово виконане.

За результатами вивчення теми студенти повинні також знати сутність та особливості арбітражу як способу АВС та вміти обирати найбільш оптимальний вид ррбітражу для конкретної спірної ситуації.

Семінарське заняття 9

Тема 6. Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів

1. Комбіновані альтернативні способи вирішення правових спорів, їх поняття та види.
2. “Мед-арб”: поняття, види та особливості
3. “Міні-суд” та особливості його проведення.
4. Приватна судова система як спосіб вирішення спорів.
5. Нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding): поняття, види, особливості застосування.
6. Інші комбіновані способи вирішення правових спорів.

Аудиторна письмова робота

1. Відобразити схематично «Моделі Мед-арбу».

2. Розкрити специфіку онлайн примирних процедур (у формі правового есе)

3. Вирішити ситуаційне завдання:

№ 9. П.І. Григоренку була надана однокімнатна квартира розміром 31 кв. м. У цьому ж році П.І. Григоренко прописав на свою площу О.С. Соловійову, з якою він перебував у фактичних шлюбних відносинах і мав намір зареєструвати шлюб. Через рік спільного проживання П.І. Григоренко розірвав стосунки з О.С. Соловійовою, а пізніше зареєстрував шлюб з Н.А. Сонцевою і звернувся до О.С. Соловійової з вимогою про виселення.

Який спосіб найбільш ефективний для вирішення таких спорів? Які інструменти АВС можуть допомогти ефективно вирішити цей спір?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: АВС, комбіновані способи альтернативні вирішення правових спорів, мед-арб, арб-мед, міні-суд, спрощений суд присяжних, приватна судова система, нейтральне встановлення фактів, нейтральна експертиза, омбудсман.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Оскільки система способів альтернативного вирішення спорів характеризується певною гнучкістю та індивідуальним підходом до кожного конкретного спору, цілком логічним етапом її розвитку стало виникнення нових процедур врегулювання спорів, які поєднують у собі відповідні механізми основних способів вирішення спору — переважно посередництва, переговорів та арбітражу. Такі способи вирішення спорів у науці отримали назву «комбіновані», «комплексні» або «гібридні».

Одним з найвідоміших комбінованих способів вирішення спорів є *мед-арб (mediation-arbitration або med-arb)* — це спосіб урегулювання спору за допомогою посередника-арбітра, який проводить зі сторонами спору медіаційну процедуру, а в разі недосягнення ними медіаційної угоди уповноважений ухвалити обов'язкове для сторін рішення у порядку арбітражу. Тобто мед-арб передбачає поєднання двох основних принципово різних способів альтернативного вирішення спорів примирної консенсуальної процедури медіації та імперативного арбітражу, в якому наявний елемент змагальності.

Завдяки використанню медіаційної процедури на початку процесу сторони отримують можливість під керівництвом кваліфікованого і досвідченого посередника особисто висловити свою думку і претензії по суті спору, спробувати знайти спосіб врегулювання існуючої конфлікту, а якщо посереднику не вдається допомогти сторонам досягти взаємовигідного рішення, він може вирішити спір за них.

Існує декілька видів процедури мед-арб: *arb-med*, *Co-med-arb*, *med-then-arb*, *Mediation And Last Offer Arbitration* тощо.

Ще одним поширеним комбінованим способом АВС є *Міні-суд (mini-trial)* — це спосіб альтернативного вирішення спорів (переважно комерційних, що виникають між організаціями/корпораціями), який включає в себе елементи таких основних способів альтернативного вирішення спорів, як консиліація та переговори.

Свою назву цей спосіб вирішення спорів отримав від зовнішньої подібності до судової процедури. Міні-суд поєднує консенсуальні, дозвільні та змагальні елементи, оскільки, з одного боку, для вирішення спору за згодою конфліктуючих сторін формується комісія, яка складається з представників сторін (керівників організацій) та посередника, або ж виключно з посередника як такого; юристи, які є представниками сторін, у змагальній манері представляють і обґрунтовують свої позиції щодо спору перед комісією подібно до того, як це має місце в суді.

Розгляд спору за допомогою міні-суду відбувається у формі заслуховування справи та переговорів, сторони обов'язково обмінюються інформацією (письмовими документами, вказівками на речові докази й свідчення свідків), що дає змогу уточнити обопільні інтереси сторін. Головувати на процесі можуть представники сторін або нейтральний юрисконсульт, що може регулювати ведення переговорів й обмін інформацією.

Міні-суд розглядається переважно як рекомендаційний спосіб вирішення правових спорів, посередник не має повноважень на ухвалення обов'язкового для сторін рішення, він лише дає рекомендації щодо виходу з конфлікту або консультацію щодо ймовірного результату майбутнього судового розгляду. Цей висновок сторони можуть враховувати у процесі досягнення компромісу. Тобто рішення, яке приймається за результатами застосування міні-суду, має рекомендаційний характер. За підсумками цього обговорення можливе досягнення одного з двох результатів: укладення сторонами угоди або прийняття рішення про передачу спору до суду.

Спосіб альтернативного вирішення спорів, що передбачає формування прототипу суду присяжних, з осіб (не фахівців), які дають оцінку обставинам справи отримав назву *Спрощений суд присяжних (summary jury trial)*.

Особливістю цього способу вирішення спорів є те, що він не може бути застосований сторонами в позасудовому порядку, а використовується тільки після звернення сторін до традиційного суду з метою вирішення спору¹⁹⁸ на стадії підготовки справи до судового розгляду. Мета цієї процедури полягає в тому, щоб сторони дізналися вірогідну реакцію присяжних у разі розгляду ними цієї справи в порядку повного судового провадження.

Зазвичай спрощений суд присяжних формується в кількості шести осіб. Сторони (за допомогою адвокатів) наводять присяжним свою точку зору (на це відводиться нетривалий період часу, зазвичай — година), присяжні, з урахуванням отриманої інформації та аргументів, наведених сторонами, приймають відповідне рішення, після чого сторони та за наявності їх представники ведуть переговори.

Перевагою спрощеного суду присяжних є те, що сторони не тільки можуть в найкоротші строки, мінімізуючи витрати на розгляд спору, зможуть з'ясувати, яким чином може бути вирішено спір, що виник між ними, та врегулювати його самостійно, але й належним чином підготуватися до розгляду спору безпосередньо в суді.

Спрощений суд присяжних часто плутають із *приватним суддівством (private judging)* також відомим під назвою «суддя напрокат» (*rent-a-judge*).

Як і міні-суд, приватне суддівство використовується в рамках розпочатого судового процесу й орієнтоване на швидке й ефективне його завершення. Водночас тут сторони (їх адвокати) подають скорочену версію своєї справи на розгляд не групи присяжних, а «приватного» судді.

У порядку процедури приватного суддівства сторони звертаються до суду для призначення їм «приватного» судді, яким може бути не тільки діючий суддя, але і суддя, що вийшов у відставку. Такий суддя обирається із запропонованих кандидатур за взаємною згодою сторін, та його послуги оплачуються сторонами. «Приватний» суддя вирішує спір і виносить

рішення, яке може бути обов'язковим або необов'язковим залежно від конкретних обставин і законодавства.

Дуже поширеним способом АВС є й *Нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding)*, що передбачає залучення сторонами конфлікту або суб'єктом, що розглядає/вирішує спір незалежного фахівця, який досліджує обставини справи і дає їм нейтральну оцінку (*neutral evaluation*) або здійснює нейтральну експертизу обставин справи, що потребують спеціальних знань (*neutral expert fact finding*). Якщо вирішення конфліктів вимагає як правового, так і технічного дослідження та аналізу, в такому випадку може застосовуватись *спільне встановлення фактичних обставин справи (joint fact-finding)*, що здійснюється шляхом формування групи фахівців (у т.ч з різних галузей знань) та представників сторін конфлікту, які співпрацюють при встановленні та оцінці відповідних фактів, що мають значення для вирішення конфлікту.

Нейтральне встановлення фактів може використовуватись у поєднанні з іншими способами АВС (*арбітражем, медіацією, тощо*) або самостійно в межах підготовки до судового розгляду.

Студентам слід пам'ятати, що серед усіх комбінованих способів АВС в Україні отримав нормативне закріплення тільки інститут омбудсмена.

Омбудсман (швед. *ombuds* — представник) є спеціально призначеним, незалежним і нейтральним посередником, що надає конфіденційне і неупереджене сприяння в урегулюванні правових спорів та інших видів конфліктів. У своїй діяльності омбудсман поєднує елементи двох способів альтернативного вирішення спорів — медіації та нейтрального встановлення обставин справи.

Визначаючи статус, функції та компетенцію омбудсмана в Україні законодавець використовує термін «уповноважений Верховної Ради України з прав людини» (Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України від 23 грудня 1997 р.)

Загалом Омбудсман функціонує на постійній основі, і сприяння у врегулюванні конфліктів він здійснює, головним чином, з метою контролю діяльності виконавчих та інших органів державної влади, з метою превенції порушення ними прав та свобод людини і громадянина.

Вищевказаним не вичерпується перелік всіх комбінованих АВС, але означені вище способи є найбільш поширеними в світі.

Так, з 2017 року в національний механізм захисту прав особи включено *Врегулювання спору за участю судді*.

Сутність цієї примирної процедури полягає в тому, що до початку розгляду цивільної справи по суті суддя, призначений Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою для розгляду відповідної справи, за згодою сторін, може провести попередню зустріч зі сторонами, щоб дізнатися про їх аргументи. Надалі для кращого розуміння процесу сторонами й отримання повної інформації суддя може проводити окремі наради з кожною зі сторін. Таким чином, він може з'ясувати, на які поступки готові піти сторона для вирішення справи та спрямувати їх до прийняттого результату.

На відміну від медіації, процедура проведення якої, як і особа посередника-медіатора визначається сторонами, досудове врегулювання спорів за участю судді підпорядковане вимогам процесуальної форми та проводиться кваліфікованим юристом — суддею. При чому, якщо посередник-медіатор лише сприяє комунікації сторін і останні самостійно повинні визначити найбільш оптимальне для них рішення, посередник-суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору.

За результатами вивчення теми студенти повинні також знати та вміти з'ясувати особливості конкретних комбінованих способів АВС та специфіку їх застосування.

1.4. Самостійна робота студентів

Оволодіння уміннями та навичками самостійної діяльності є найважливішою умовою здобуття вищої освіти. Реалізація цієї мети обумовлює надзвичайну важливість самостійної роботи в навчальному процесі.

Самостійна робота студента – це основний засіб оволодіння навчальним матеріалом таким здобувачем у вільний від обов'язкових аудиторних занять час. Дана форма організації навчальної роботи має ціллю сприяти розвитку творчих здібностей аспірантів як особливого виду здобувачів вищої освіти: формуванню особистості фахівця, здатного до самостійного аналізу та творчого пошуку, спроможного нестандартно вирішувати завдання; усвідомлюючого перспективи професійного і особистісного саморозвитку, такого що вміє оцінювати і регулювати власну діяльність та самоосвіту впродовж всього свого життя.

В рамках навчальної дисципліни «Альтернативне вирішення правових спорів» передбачається два типи самостійної роботи студентів: обов'язкова (здійснюється в процесі навчальних занять, при підготовці до них і під час їх проведення), а також факультативна (здійснюється за узгодженням з викладачем у формі індивідуальних завдань, що визначаються для студентів з урахуванням їх особистих інтересів і здібностей).

Самостійна робота здійснюється опосередковано, без безпосередньої участі керівника, але під його контролем. Залежно від типу самостійної роботи керівник може визначати час її здійснення в процесі навчальних занять, узгоджувати її з іншими видами навчальної діяльності, пропонувати конкретні завдання, проводити інструктаж щодо їх виконання, з'ясувати повноту, глибину та обсяг обов'язково виконаного завдання, здійснювати допоміжні заходи (консультації, спостереження, співбесіди та ін.) з опосередкованого управління діяльністю студентів і діагностики якості самостійної роботи.

1.4.1. Основні вимоги до виконання самостійної роботи

При виконанні блоків завдань здобувачі повинні використовувати науково-монографічну літературу, міжнародні, законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, правозастосовчу практику (в т.ч практику МКА, ЄСПЛ та інших національних та міжнародних судових та несудових установ і організацій, компетентних вирішувати приватно-правові спори) статистичні дані, аналітичну інформацію тощо.

При виконанні самостійного завдання у формі **таблиці**, остання розміщується симетрично на сторінці таким чином, щоб зручно було її розглядати без повороту, або з поворотом на кут 90 за годинниковою стрілкою.

Таблиця повинна складатися із номера таблиці, найменування таблиці і самої таблиці. Номер таблиці і її найменування повинно вказуватись над таблицею, починаючи від лівого її кута за формою: "Таблиця 1. Назва таблиці". Крапка в кінці не проставляється.

Таблиця повинна бути розподілена на графи (колонки) і рядки. Ліву першу колонку та перший верхній ряд таблиці слід використовувати для назви критеріїв аналізу представленого в таблиці матеріалу. Якщо таблицю розділяють на частини і переносять на інші сторінки або розміщують одну частину під одною чи поряд. Допускається нумерація граф на початку таблиці і при перенесенні частин таблиці на наступних сторінках. У всіх випадках назва таблиці розміщуються тільки над першою її частиною.

При виконанні самостійного завдання у формі **схеми**: остання розміщується симетрично на сторінці таким чином, щоб зручно було її розглядати без повороту, або з поворотом на кут 90 за годинниковою стрілкою.

Схема повинна бути поіменована, що має вказуватись над нею. Крапка в кінці не проставляється.

Схема повинна бути логічною та повністю охоплювати складові елементи правового питання, розкриттю якого вона присвячена.

Схема може бути розгорнутою (з вказівкою елемента схеми та його поясненням).

Креативність вітається.

1.4.2. Задання для самостійної роботи студентів

Блок завдань (БЗ) № 1

Тема 1. Альтернативне вирішення спорів (АВС) як спосіб захисту прав, свобод, інтересів

Завдання 1. Здійсніть порівняльно-правову характеристику способів зясування «потреб» та «інтересів» сторін конфлікту.

Питання для самоконтролю

1. Як співвідносяться поняття «конфлікт», «спір» та «правовий спір».
2. Які функції конфлікту?
3. Яка структура конфлікту?
4. Які існують стилі поведінки в конфлікті? Що таке потреби?
5. Які виділяють потреби в особистості,?
6. Яке значення потреб та інтересів для АВС?
7. Які існують підходи до вирішення/регулювання конфліктів?
8. Які основні концепції визначення «Альтернативне вирішення спорів»?
9. Які характерні ознаки альтернативного вирішення правових спорів.
10. Що таке примирення?
11. Які процедури називають примирними?

Блок завдань (БЗ) № 2

Тема 2. Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів та сфера їхнього застосування

Завдання 1. Підготувати розгорнуту схему «Способи АВС в Україні станом на 01.01.2024 року»

Питання для самоконтролю

1. Які існують класифікації способів АВС?
2. Чому способи АВС називаються «комбінованими»? За яким принципом вони утворюються?
3. Яке значення комбінований способів АВС?
4. Чи можливе примусове застосування способів АВС?
5. Як диференціюються види способів залежно від ролі посередника?
6. Яким чином способи АВС взаємодіють із способами юрисдикційного захисту?
7. Які межі конфіденційності способів АВС?
8. Чому особи, які організують/проводять примирні процедури повинні бути нейтральними?
9. Чи можуть особи, які організують/проводять бути формально залежними від когось із сторін конфлікту?
10. Які способи АВС є добровільними?

Блок завдань (БЗ) № 3

Тема 3. Переговори як спосіб альтернативного вирішення правових спорів

Завдання 1. Визначити особливості української моделі претензійного порядку врегулювання спорів як виду переговорів.

Питання для самоконтролю

1. Що таке переговори?
2. В чому специфіка переговорів як способу АВС?
3. Які претензійного порядку врегулювання спорів.
4. Які особливості багатосторонніх переговорів?
5. Яке значення стратегії переговорів для ефективності вирішення правового спору?
6. Які існують тактики переговорів?
7. Скільки часу триває переговорний процес при врегулюванні конфліктів?
8. Яким чином оформляються результати переговорів?

Блок завдань (БЗ) № 4

Тема 4. Посередництво як спосіб альтернативного вирішення правових спорів.

Завдання 1. Підготувати порівняльні таблицю:

Таблиця № 7

«ІНСТРУМЕНТИ ПОСЕРЕДНИКА»

<i>№ п/п</i>	<i>Назва</i>	<i>ІНСТРУМЕНТИ ФАСИЛІТАТОРА</i>	<i>ІНСТРУМЕНТ И МЕДІАТОРА</i>	<i>ІНСТРУМЕНТИ КОНСИЛІАТОРА</i>	<i>ПРИМІТКА</i>
<i>1.</i>	<i>Активне слухання</i>				
<i>2</i>	<i>Перефразування</i>				
<i>3</i>					

Завдання 2. Здійснить порівняльно-правову характеристику моделей фасилітації.

Питання для самоконтролю

1. Що таке посередництво?
2. Як диференціюються види посередництва залежно від ролі посередника?
3. Від чого залежить вибір виду посередництва?
4. Яка структура посередництва?
5. Яка специфіка фасилітації як виду посередництва?
6. Які існують техніки фасилітації?
7. Чи медіація відрізняється від інших видів посередництва?
8. Які особливості української моделі медіації?
9. Чим регламентовано вимоги до особи медіатора?
10. Чи може медіація проводитись двома медіаторами?
11. Який інструментарій використовує медіатор в процесі посередництва?
12. Що таке медіаційна угода?
13. Які особливості консиліації як виду посередництва?

Блок завдань (БЗ) № 5

Тема 5. Арбітраж як спосіб альтернативного вирішення правових спорів.

Завдання 1. Скласти проект арбітражної угоди.

Завдання 2. Підготувати проект заяви про видачу виконавчого листа (надання дозволу) на виконання рішення третейського суду/ міжнародного комерційного арбітражу (МКА).

Питання для самоконтролю

1. Чи є третейський суддя арбітром?
2. Чи може бути арбітром особа без юридичної освіти?
3. Які є види арбітражної угоди.
4. Які умови дійсності арбітражних угод?
5. Які існують види арбітражу?
6. Які спори не можуть врегульовуватись в порядку арбітражу?
7. В чому полягає специфіка арбітражу ad hoc?
8. Який документ складає арбітр за результатами розгляду спору?
9. Чи може бути рішення третейського суду не виконане сторонами?
10. Яка юридична сила рішення МКА?
11. Хто звертається до суду щодо надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо місце арбітражу знаходиться на території України?

Блок завдань (БЗ) № 6

Тема 6. Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів.

Завдання 1. Проаналізуйте варіанти комбіновані способи, які могли б бути актуальними для України в умовах війни

Питання для самоконтролю

1. Як співвідносяться такі способи АВС як мед-арб та арб-мед?
2. Чи може застосовуватися в Україні “Міні-суд”?
3. Як співвідносяться арбітраж та нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding)?
4. Які проблеми захисту цивільних прав та інтересів омбуцманом?
5. Що таке врегулювання спору за участю судді?
6. Хто може ініціювати врегулювання спору за участю судді?
7. Чим спрощений суд присяжних (summary jury trial) як спосіб вирішення спорів відрізняється від приватної судової системи?
8. Які особливості приватної судової системи? Чи може вона застосовуватися в Україні

1.5. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання – це основний засіб поглиблення, узагальнення та закріплення тих знань, які студенти одержують в процесі навчання. Дана форма організації навчання застосовується студентами у вільний від обов’язкових навчальних занять час.

За загальним правилом індивідуальні завдання виконуються самостійно кожним студентом. В окремих випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання можуть залучатися кілька студентів.

В межах навчальної дисципліни «Альтернативне вирішення правових спорів» індивідуальні завдання передбачаються у формі рефератів, правових есе, слайдів-презентацій, таблиць. Завдання обирається студентом/студентами на початку семестру і виконується за встановленими вимогами. Виконання індивідуальних завдань здійснюється під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

1.5.1. Основні вимоги до виконання індивідуальних завдань

При виконанні індивідуальних завдань студенти повинні використовувати законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, науково-монографічну літературу, судову практику, статистичні дані, аналітичну інформацію судових органів.

При виконанні індивідуального завдання у формі **реферату**, останній повинен містити наступні структурні елементи: титульна сторінка встановленого зразка (зразок 1.), вступ, параграфи, висновки, список використаних джерел і додатки (у разі необхідності). Розділи змісту роботи формулюються самостійно студентом як найважливіші напрями розкриття її теми.

Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Обов'язково в тексті повинні бути посилання на джерела, що були використані при написанні реферату. Посилання подаються у квадратних дужках з вказівкою номера джерела, за яким воно внесене у список використаних джерел, та сторінки.

Список джерел повинен складатися в кількості не менше 10 і повинен бути оформлений відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» з урахуванням правок (код УКНД 01.140.40).

Роботи повинні виконуватись комп'ютерним способом з одностороннім розміщенням тексту на папері формату А4 (210 мм x 297 мм) з дотриманням прийнятих у діловодстві стандартних полів: лівого — 30 мм, верхнього та нижнього — 20 мм, правого — не менше 10 мм.

Обсяг роботи має забезпечувати належне висвітлення завдання і повинно бути виконано шрифтом Times New Roman кеглем 14 з 1,5 міжрядковим інтервалом.

Захист роботи передбачає презентацію реферату на практичних заняттях або науковому гурту.

При виконанні індивідуального завдання у формі **презентації** остання повинна містити від 10 до 20 слайдів на відповідну тему. Інформація на слайдах повинна бути структурованою та достатньою за обсягом для розкриття заданої теми.

При виконанні індивідуального завдання у формі **правового есе**, останній повинен відповідати таким же вимогам щодо оформлення, що і реферат з наступними особливостями: обсяг правового есе не повинен перевищувати 5 сторінок, кількість використаних джерел визначається самим здобувачем з врахуванням потреби у розкриття теми есе.

Рекомендована структура правового есе: Вступна частина, в якій зазначається ключова теза, що визначає основний напрямок наукових пошуків здобувача. Основна частина, в якій зазначаються аргументи на обґрунтування тези висловленої у вступній частині. Може містити посилання на нормативні та літературні джерела правозастосовчу практику; Висновок – частина в якій формулюються основні висновки автора з приводу заявленої тези. Висновок повинен бути авторським.

Креативність вітається.

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра приватного права**

Навчальна дисципліна:

Альтернативне вирішення правових спорів

РЕФЕРАТ

на тему:

«ФАСИЛІТАЦІЙНІ ТЕХНІКИ»

Виконав:

ІВАНОВ Віктор

студент 2 курсу магістратури

Перевірила:

БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА Надія

професорка кафедри цивільного права та процесу, кандидатка юридичних наук, доцентка

Хмельницький

2024

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	- 3
1. Загальна характеристика фасилітаційних технік	- 5
2. Критові обрання конкретної техніки	- 9
3. Особливості окремих технік фасилітації	- 13
ВИСНОВКИ	- 16
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	- 18

ВСТУП

.....
(Виклад змісту вступу)

1. (Назва першого параграфу)

.....
(Виклад змісту першого параграфу)

2. (Назва другого параграфу)

.....
(Виклад змісту другого параграфу)

3. (Назва третього параграфу)

.....
(Виклад змісту третього параграфу)

ВИСНОВКИ

.....
(Виклад змісту висновків)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

2. Facilitation Glossary of Terms for Conflict Management and Peacebuilding. URL : <http://glossary.usip.org/resource/facilitation>.

3. Вступ до альтернативного вирішення спорів : навч. посіб. / Г. В. Анікіна, Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська [та ін.] ; під ред. У. Хелльманна, Н. Л. Бондаренко-Зелінської. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. 234 с.

4. Пособие по фасилитации, дополнение к Международным Стандартам качества для общественно-активных школ, 2012, 64 с.

5. Фасилітування роботи у малих групах: практичний посібник для тренерів. – К., ФОП Демчинський О.В., 2017. – 32 с.

. ... (інші джерела, оформлені відповідно до вимог оформлення списку джерел).

Нижче списку використаних джерел рукописним способом зазначаються дата виконання реферату і особистий підпис студента.

1.5.2. Тематика індивідуальних завдань

У разі обрання студентом роботи над індивідуальними завданнями 1, 3 обов'язковим є погодження теми з викладачем

Завдання 1. Підготувати правове есе на одну з тем:

1. Специфіка окремого виду переговорів (bilateral negotiations, multilateral negotiations, direct negotiations, indirect negotiations, ongoing negotiations тощо).
2. Особливості окремої техніки фасилітації (*конкретна техніка погоджується з викладачем*).
3. Особливості окремого інструмента медіатора (*вибір інструмента для аналізу погоджується з викладачем*).
4. Особливості застосування окремого інструмента або методики посередника
5. Аналіз практики врегулювання за допомогою арбітражу будь-якого спору приватно-правового характеру.

Завдання 2. Підготувати презентацію по темі дисципліни.

Завдання 3. Написати реферат на одну з тем :

1. Способи ідентифікації потреб та інтересів сторін конфлікту.
2. Час як умова застосування способів АВС. (*вибір окремого способу АВС для аналізу погоджується з викладачем*)
3. Специфіка способів альтернативного вирішення спорів в окремій країні (*вибір країни погоджується з викладачем*)
4. Практика застосування основних способів АВС вирішення правових спорів в зарубіжних (*конкретна країна узгоджується з керівником*) .
5. Альтернативне вирішення правових спорів: виклики війни.
6. Правове регулювання АВС в Україні.
7. Співвідношення понять «шатл-медіація» та «човникова дипломатія»
8. Правове регулювання медіації в Україні.
9. Правова природа медіаційної угоди.
10. Арбітражна угода, наслідки її укладення.
11. Суддя і арбітр: порівняльно-правова характеристика.
12. Особливості ведення переговорів представниками сторін.
13. Особливості окремої моделі медіації (*вибір моделі для аналізу погоджується з викладачем*).
14. Вимоги, яким повинен відповідати медіатор.
15. Переговори в Україні та за кордоном: порівняльно-правова характеристика.
16. Проблемні аспекти виконання рішень третейських судів в Україні.
17. Проблеми діяльності третейських судів.
18. Практика застосування комбінованих способів альтернативного вирішення спорів в зарубіжних країнах (*конкретна країна або спосіб узгоджується з керівником*).
19. Перспективи застосування в Україні комбінованих альтернативних форм вирішення правових спорів.
20. «Мед-арб»: проблеми та перспективи застосування в Україні.
21. Перспективи запровадження в Україні нових способів АВС.

1.6. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль у 3 семестрі проводиться у формі усного заліку.

1. Співвідношення понять «конфлікт», «спір» та «правовий спір»
2. Альтернативне вирішення правових спорів (АВС): поняття та значення.
3. Переваги та недоліки АВС.

4. «Потреби» та «інтереси»: поняття, сутність, значення.
5. Примирення сторін конфлікту як основна мета застосування способів АВС.
6. Принципи АВС.
7. Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів.
8. Основні та комбіновані способи АВС.
9. Інтегровані та неінтегровані способи АВС.
10. Добровільні та обов'язкові способи АВС.
11. Поняття та значення переговорів як способу альтернативного вирішення спору.
12. Тактики переговорів.
13. Переваги переговорів як способу АВС.
14. Особливості опосередкованих переговорів.
15. Особливості організації переговорів як способу АВС.
16. Порядок здійснення переговорів та вирішення спору.
17. Результати переговорів та їх оформлення.
18. Претензійний порядок як особливий вид переговорів.
19. Поняття, значення та види посередництва.
20. Співвідношення понять «посередництво», «човникова дипломатія», «медіація»
21. Фасилітація як вид посередництва.
22. Види фасилітації.
23. Вимоги, яким повинен відповідати фасилітатор.
24. «Світове кафе» як техніка фасилітації.
25. «Коло спільнот» як техніка фасилітації.
26. Техніка фасилітації «Відкритий простір», її особливості.
27. Етапи фасилітації.
28. Оформлення результатів фасилітації.
29. Характерні ознаки медіації як виду посередництва.
30. Принципи медіації.
31. Вимоги, яким повинен відповідати медіатор.
32. Функції медіатора.
33. Етапи медіації.
34. Кокус як етап медіації
35. Медіацій на угода: поняття, характерні ознаки.
36. Сімейна медіація її особливості.
37. Трансформативна медіація.
38. Техніка запитань.
39. Фрейм та рефреймінг їх використання в медіації.
40. Активне слухання як інструмент медіатора.
41. Луна-повтор як інструмент медіатора.
42. Консиліація як вид посередництва.
43. Вимоги, яким повинен відповідати консиліатор.
44. Оформлення результатів консиліації.
45. Врегулювання спору за участю судді, як особлива форма консиліації.
46. Інструментарій консиліатора.
47. Співвідношення понять «арбітраж» та «третейський суд».
48. Арбітраж як форма вирішення правових спорів.
49. Види арбітражу.
50. Поняття, зміст і види арбітражних угод.
51. Умови дійсності арбітражних угод.
52. Правовий статус арбітрів (третейських суддів). Вимоги до арбітрів.
53. Арбітражне рішення, особливості його виконання.
54. Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів: поняття, види.
55. «Міні-суд»: поняття та особливості його проведення
56. «Мед-арб», як спосіб АВС.

57. «Арб-мед-арб», як спосіб АВС.
58. Захист цивільних прав Омбудсменом
59. Приватна судова система як спосіб АВС.
60. Нейтральне встановлення обставин справи як спосіб АВС.

1.6.2. Приклад залікового білету

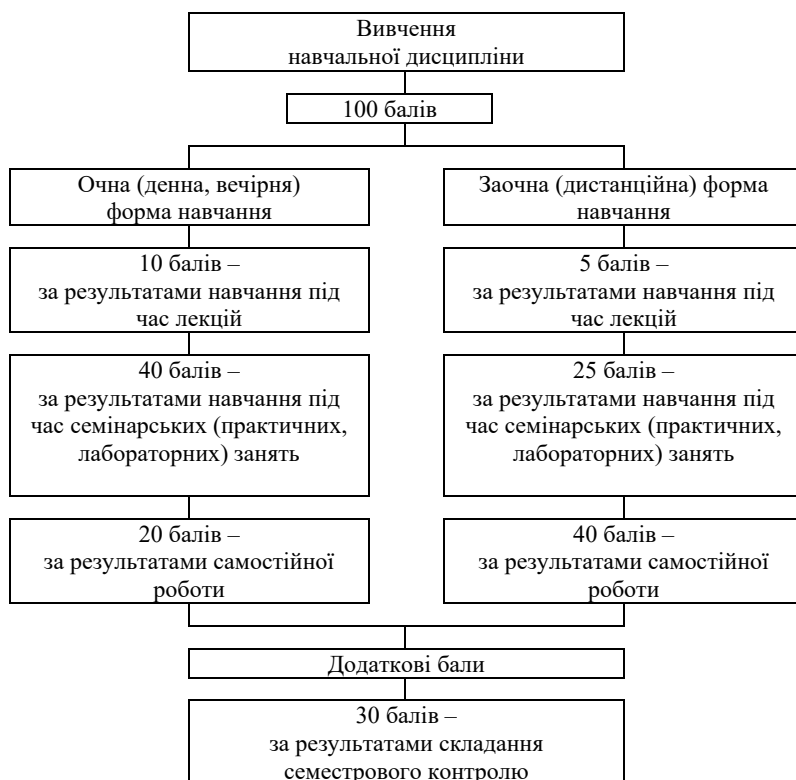
1. Співвідношення понять «конфлікт» та «правовий спір».
2. Етапи фасилітації.
3. Вирішити ситуаційне завдання:

3 метою врегулювання спору примиренням суддя роз'яснив сторонам їх право на укладення мирової угоди, а також право позивача відмовитись від позову та право відповідача визнати позов та наслідки реалізації відповідних прав. Сторони звернулися до суду з проханням посприяти їм у примиренні.

Які дії має вчинити у зв'язку із подібними заявами суд? Які ще способи АВС ефективні для вирішення спорів, що перебувають у судовому провадженні?

2. Схема нарахування балів

2.1. Нарахування балів здобувачам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 11 лекцій за денною формою навчання.

Отже, студент у випадку присутності та роботи під час лекцій може набрати таку граничну кількість балів:

№ з/п	Форма навчання	Кількість	Кількість відвіданих лекцій
-------	----------------	-----------	-----------------------------

		лекцій за планом	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1.	Денна	8	1,1	2,2	3,3	4,4	5,6	6,7	7,8	8,9	10, 0	

2.3. З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення у сьомому семестрі 7 семінарських занять за денною формою навчання.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у п.4.3.8. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

2.4. Перерозподіл кількості балів в межах максимально можливої кількості балів за самостійну роботу студентів та виконання індивідуальних завдань, наведено в наступній таблиці:

№ з/п	б тем	Номер теми						Усього балів
		1	2	3	4	5	6	
1.	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	За кожне завдання до 3,0						не більше 20,0
2.	Максимальна кількість балів за індивідуальне завдання	За кожне завдання 1 до 5,0 За кожне завдання 2 до 2,0 За кожне завдання 3 до 10,0						

Зараховуються бали за самостійну та індивідуальну роботу в межах максимально можливої кількості балів, визначеної в п.2.1.

2.5. В силлабусі навчальної дисципліни може бути встановлено особливості нарахування та обчислення балів, отриманих здобувачем під час лекційного, семінарського (практичного, лабораторного) заняття та за виконання індивідуальної і самостійної роботи, а також додаткових балів, з урахуванням змісту накопичувальної системи оцінювання та граничних показників визначених в п. 4.2., 4.5.2.1. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

3. Рекомендовані джерела

3.1. Основні джерела

3.1.1. Нормативно-правові, міжнародні акти та акти тлумачення

1. Конституція України від 28.06.1996 року в редакції від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Convention on Conciliation and Arbitration (15.12.1992, OSCE) URL : <https://www.osce.org/court-of-conciliation-and-arbitration/111409>
3. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958) (the «New York Convention») URL: <https://www.newyorkconvention.org/english>;
<https://www.newyorkconvention.org/english>
4. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32008L0052>;
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:En:PDF>
5. European Code of Conduct for Mediators of 2 June 2004. URL: <https://www.kearns.co.uk/wp-content/uploads/2017/06/European-code-of-conduct-for-mediators.pdf>
6. European Convention on International Commercial Arbitration, Geneva, 21 April 1961 / United Nations Treaty Collection. URL : https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-2&chapter=22&lang=en.
7. Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law COM/2002/0196 final (19.04.2002) (Зелена книга альтернативного вирішення спорів у цивільному та комерційному праві) EUR-Lex Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52002DC0196>
8. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation. (New York, 20 .12.2018) («Singapore Convention») (Конвенция Организации Объединенных Наций о международных мировых соглашениях, достигнутых в результате медиации) URL: <https://perma.cc/D4BA-A8E6> <https://www.acerislaw.com/wp-content/uploads/2020/12/Singapore-Convention-on-Mediation.pdf>;
https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/annex_i.pdf
9. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
11. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
12. Арбитражный регламент ЮНСИТРАЛ (пересмотрен в 2010 году) / ЮНСИТРАЛ. URL : <https://uncitral.un.org/ru/texts/arbitration/contractualtexts/arbitration>;
<http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/arbitration/arb-rules-revised/arb-rules-revised-r.pdf>.
13. Арбитражный регламент. Примирительный регламент / ICC —International Chamber of Commerce. URL : <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2021/03/icc-2021-arbitration-rules-2014-mediation-rules-russian-version.pdf>
14. Верховенство права: Доповідь, схвалена Венеціанською комісією на 86-му пленарному засіданні, (м. Венеція, 25-26.03.2011). Council of Europe.Venice Commission. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf
15. Висновок № 6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів. URL : https://court.gov.ua/userfiles/visn6_2004.pdf
16. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом

- Организации Объединенных Наций, Принята резолюцией 2625 (XXV) Генеральной Ассамблеи ООН от 24 октября 1970 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml
17. Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації), затв. Наказом Мінсоцполітики № 892 від 17.08.2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#n13>
18. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) у цивільних та комерційних справах (21.05.2008 р.) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj>; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95#Text
19. Европейский кодекс поведения для медиаторов (02.06.2004 р.). URL: <https://mediation-eurasia.pro/wp-content/uploads/2018/04/evropejskij-kodeks-povedenija-dlja-mediatorov.pdf>
20. Загальна декларація прав людини, проголошена Організацією Об'єднаних Націй (10.12.1948 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
21. Кодекс поведінки членів арбітражної групи і посередників: Додаток XXV Додаток XXV до Глави 15 Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/25_Annex.pdf
22. Конвенція про захист прав і основних свобод людини, підписана у Римі, 04.11.1950 р. URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
23. Методичні рекомендації щодо порядку вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) з метою захисту прав працівників. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002580-15#Text>; https://vk24.ua/regulations_and_jurisprudence/rekomendacii/metodicni-rekomendacii-sodo-poradku-virisenna-kolektivnih-trudovih-sporiv-konfliktiv-z-metou-zahistu
24. О медиации : Закон Республики Казахстан от 28.01.2011 г. № 401–IV. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30927376
25. Огляд практики розгляду Верховним Судом справ про оскарження рішень третейських судів та видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалені у спорах, віднесених до юрисдикції господарських судів (Рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2019 року – червень 2020 року) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad.doc.pdf
26. Положення про арбітра : затв. наказом Національної служби посередництва і примирення від 18.11.2008 р. № 132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132299-08#Text>
27. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
28. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України № 3477-IV від 23.02.2006 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
29. Про затвердження Інструкції про порядок визначення послідовності розгляду і вирішення колективного трудового спору (конфлікту) : затв.наказом Національної служби посередництва і примирення від 09.11.2005 р. № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0124299-05#Text>
30. Про затвердження Положення про арбітра: наказ Національної служби посередництва і примирення № 132 від 18.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132299-08#Text>
31. Про затвердження Положення про порядок підготовки посередників та арбітрів, їх сертифікації: наказ Національної служби посередництва і примирення № 26 від 04.04.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026299-00#Text>
32. Про затвердження Положення про порядок проведення примирних процедур по вирішенню колективних

- трудоу спорів (конфліктів): затв. наказом Національної служби посередництва і примирення від 24.04.2001 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0092299-01#Text>
33. Про затвердження Положення про посередника: наказ Національної служби посередництва і примирення № 133 від 18.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0133299-08#Text>
34. Про затвердження Положення про примирну комісію: наказ Національної служби посередництва і примирення № 130 від 18.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0130299-08#Text>
35. Про затвердження Положення про трудовий арбітраж: наказ Національної служби посередництва і примирення № 135 від 18.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0135299-08#Text>
36. Про затвердження Регламенту роботи примирної комісії по розгляду і вирішенню колективного трудового спору (конфлікту) : наказ Національної служби посередництва і примирення № 94 від 08.08.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0094299-08#Text>
37. Про медіацію: Закон України № 1875-IX від 16.11.2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
38. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України № 4002-XII від 24.02.1994 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>
39. Про нотаріат : Закон України № 3425-XII від 02.09.1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
40. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України №2558-III від 21.06.2001р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
41. Про третейські суди : Закон України № 1701-IV від 11.05.2004 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>
42. Резолюція 35/52 Генеральної асамблеї ООН «Согласительный регламент Комиссии Организации Объединенных Наций по праву международной торговли» от 04.12.1980 г. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c19#Text
43. Рекомендация № R (81) 7 Комитета министров государствам-членам относительно путей облегчения доступа к правосудию от 14.05.1981 г. URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_133.
44. Рекомендация № R (98) 1 Комитета министров государствам-членам касательно медиации в семейных вопросах от 02.01.1998 г. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf
45. Рекомендация Rec (2001) 9 Комитета министров государствам-членам об альтернативах судебному разбирательству между административными органами и частными сторонами от 05.09.2001 г. / Экономика, социология, менеджмент. URL https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf
46. Рекомендация Rec (2002) 10 Комитета Министров государствам-членам по медиации в гражданских делах от 18.09.2002 г. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf
47. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 09.07.2002 р. № 15–рп/2002 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02#Text>
48. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
49. Согласительный регламент ЮНСИТРАЛ от 15.06.1976 г. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_063.
50. Типовий закон ЮНСИТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу від

21.06.1985 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_879.

51. Типовой закон Комиссии Организации Объединенных Наций по праву международной торговли о международной коммерческой согласительной процедуре : Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН A/RES/57/18 от 19.11.2002 г. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей [по докладу Шестого комитета (A/57/562 и Corr.1 и 2)] / Official Documents System of the United Nations. URL : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/539/00/PDF/N0253900.pdf?OpenElement>.

52. Щодо добровільного примирення та арбітражу : рекомендація Міжнародної організації праці від 26.09.1951 р. № 92. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_232#Text

3.1.2. Література

54. Вступ до альтернативного вирішення спорів : навч. посіб. / Г. В. Анікіна, Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська [та ін.] ; під ред. У. Хелльманна, Н. Л. Бондаренко-Зелінської. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. 234 с.
55. ADR and Civil Justice. CJC ADR Working Group Interim Report October 2017. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2017/10/interim-report-future-role-of-adr-in-civil-justice-20171017.pdf>
56. *Alessandra Sgubini, Mara Prieditis & Andrea Marighetto* Arbitration, Mediation and Conciliation: differences and similarities from an International and Italian business perspective. URL: <https://www.mediate.com/articles/sgubinia2.cfm>
57. Alternative dispute resolution/on line dispute resolution and netcomm joint conciliation procedure. URL: <https://www.ticketone.it/campaign/en/conciliation-procedure>
58. *Esther van den Heuvel* Online dispute resolution as a solution to cross-border e-disputes. An introduction to odr. 30 p. URL: <https://www.oecd.org/digital/consumer/1878940.pdf>
59. Glossary of Terms. URL: <https://www.adrservices.com/services/glossary/>
60. *Harvey J. Kirsh, C. Arb* The Use of Expert Determination in Resolving Construction Disputes. URL: <https://adric.ca/the-use-of-expert-determination-in-resolving-construction-disputes/>
61. Jewish Mediation: Historical Insights. URL: <https://www.adrtimes.com/jewish-mediation/>
62. Online Dispute Resolution. URL: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.consumer.rights#inline-nav-2>
63. Online Dispute Resolution. URL: Kagel&Kagel. Using Two New Arbitration Techniques, 95. Monthly Lab. Rev. 62 (Sept. 1973).
64. Types of ADR — mediation; conciliation; arbitration; and counseling. URL : <http://www.treasury.gov.au/Policy-Topics/Business/Small-Business/Legal-Topics/Dispute-Resolution-Proceedings/Types-of-ADR>.
65. What is ADR? URL: <https://www.jamsadr.com/adr-spectrum/>
66. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування ; уклад. Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. Львів:ПАІС, 2007. – 296 с.
67. Альтернативні способи вирішення трудових спорів : навч. посіб./ Бурак В. Я., Кулачок-Тітова Л. В., Пилипенко П. Д., Чудик-Білоусова Н. І. ; під ред. У. Гелльманна, П. Д. Пилипенка. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. 172 с.
68. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навчальний посібник / Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 416 с.
69. *Балинська О. М.* Правова комунікація: вербально-біхевіористський підхід: монографія Л.: Паіс, 2008. 212с.
70. *Бобровник С. В.* Компромiс i конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу: монографія. К.: Юридична думка, 2011. 384 с.
71. *Бондаренко-Зелінська Н.Л.* Врегулювання спору за участі судді: проблеми та

- перспективи застосування. *Університетські наукові записки*. 2018. №67-68. С. 62-70.
72. *Бондаренко-Зелінська Н.Л.* Медіація. Велика українська юридична енциклопедія: 20 т. Т13: Міжнародне приватне право / редкол.: А. С. Довгерт (голова) та ін. Харків: Право, 2021. 864 с. С. 439-444, 527-529, 579-582, 616-618, 683-686.
73. *Бондаренко-Зелінська Н. Л., Черняк О. Ю., Зайцева-Калаур І. В.* Альтернативні способи врегулювання спорів, що виникають за участю споживача в сфері охорони здоров'я: вітчизняний та зарубіжний правовий досвід. *Art and Science*. 2021 Vol. 6. p.25-43.
74. *Ващенко І. В., Кляп М. І.* Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. К. : Знання, 2013. 407 с.
75. *Дитяшева А.П.* Коллективные договоры и соглашения. Трудовые конфликты. М.: Экспертное бюро-М, 1998. 368 с.
76. *Дуткевич Т. В.* Конфліктологія з основами психології управління: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 456 с.
77. *Здрок О.Н.* Примирительные процедуры в цивилистическом процессе: Автореф. дис. ... д-ра. Юрид. Наук: 12.00.15. Минск, 2019. 50 с.
78. *Ишмуратов А.Т.* Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів: Навчальний посібник. К.: Наукова думка, 1996. 190 с.
79. *Кириченко А. В.* Современные психологические технологии влияния на личность в профессиональных целях. Минск : Тесей, 2003. 224 с.
80. Кодекс етики медіатора. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/pro-tsentr/kodeks-etyku-mediatora/2-kodeks-etyku-mediatora>
81. *Коробанов Ю. М.* Теорія і практика комунікацій: навч. посібник: у 3 ч. / Ю. М. Коробанов, А. Ю. Коробанов. Ч. 1 : Наукові методи, моделі та семантика комунікативних процесів. Миколаїв: Національний ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова, 2009. 63 с.
82. *Ложкин Г. В., Повякель Н. И.* Практическая психология конфликта: Учебное пособие. К.: МАУП, 2000. 256 с.
83. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.:Т. Білик, Р. Гаврилук, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
84. Міжнародний комерційний арбітраж: навчальний посібник / За ред. У. Хелмана, В. М. Коссака. Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2015. 210 с.
85. *Носырева Е. И.* Альтернативное разрешение гражданско-правовых споров в США : дис. ... д-ра юрид. наук. Воронеж, 2001. 362 л.
86. О медиации, или Как быстро разрешить конфликт без обращения в суд. К.: Ника-Центр, 2010. 80 с.
87. *Поварнин С.И.* Спор. О теории и практике спора. СПб: ЮНИТИ-ДАНА, 1996. 160 с.
88. Про медіацію, або Як швидко вирішити конфлікт, не звертаючись до суду. Вид. 3-тє доп. К.: Український Центр Медіації при Києво-Могилянській Бізнес Школі, 2021, 124 с.
89. *Резнікова В.В.* Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти): монографія. Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010. 706 с.
90. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект :Навч.-метод. Посібник. К.: ФОП Стеценко В.В. 2016. 192 с.
91. Складні розмови: як обговорювати те, що хвилює найбільше / Дуглас Стоун, Брюс Петтон, Шейла Гін ; пер. з англ. О. Ліпської. Х.: Віват, 2019. 272с.
92. *Спектор О. М.* Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України. К. : Фенікс, 2013. 159 с.
93. *Таранова Т. С., Ивуть Н. И., Бельская И. А.* Основы альтернативного разрешения споров: курс лекций. Минск: БГЭУ, 2012. 110 с.
94. Теория и практика медиации (посредничества) в экономической сфере : учеб.-метод.

- пособие / И. А. Бельская [и др.] ; под ред. У. Хелльманна [и др.]. Хмельницкий : Хмельницкий университет управления и права, 2015. 232 с.
95. Трудові спори: законодавство, коментар, судова практика : Упоряд. В. А. Скоробагатко, М. І. Федішин. К.: Істина, 2000. 432 с.
96. Фасилітування роботи у малих групах: практичний посібник для тренерів. К., ФОП Демчинський О.В., 2017. 32 с.
97. Цивільне законодавство України в контексті розвитку європейського приватного права: монографія / Р. О. Стефанчук, Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська [та ін.]; За заг. ред. Ю. В. Білоусова. Ред. Журн. «Право України», 2013. 296 с.
98. Цират Г. А. Цират А. В. Международный арбитраж как способ разрешения внешнеэкономических споров. К. : Істина, 1997. 367 с.
99. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2004. – 172 с

3.2. Допоміжні джерела

3.2.1. Нормативні джерела, правозастосовча практика

100. Кодекс адміністративного судочинства України від 6.07.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
101. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
102. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
103. Господарський процесуальний кодекс України від 6.11.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
104. Манильська декларація о мирном разрешении международных споров Принята резолюцией 37/10 Генеральной Ассамблеи (15.11.1982) URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/manila_declaration.shtml; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_568#Text
105. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
106. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text>
107. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 р. № 784. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF#Text>
108. Про Національний план дій із забезпечення належного виконання рішень судів: Указ Президента від 27.06.2006 р. № 587/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587/2006#Text>
109. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України № 137/98-ВР від 03.03.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>
110. Про судовий збір: Закон України № 3674-VI від 08.07.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>
111. Про судоустрій і статус суддів: Закон України 1402-VIII від 2.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
112. Узагальнення практики застосування судами Закону України «Про третейські суди» 11.02.2009. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n_005700-09#Text

3.2.2. Літературні джерела по темам

Тема 1

1. Donovan Leisure Newton & Irvine ADR Practice Book. New York : Wiley Law Publications. Wilkinson J. H. (ed.). New York, 1990. 555 p.
2. *Manhart U.* Höre, rede, siege: Leitfaden für erfolgreiches Verhandeln. *Wien : Linde*, 2005. 220 S. (нім.)
3. *Schranner M.* Verhandlungsführer: ein Führerdurch Verhandlungen, beidenenein Scheiternnichtin Fragekommt. Salzburg : Ecowin, 2003. 119 S.: Abb.
4. Types of ADR — mediation; conciliation; arbitration; and counseling. URL : <http://www.treasury.gov.au/Policy-Topics/Business/Small-Business/Legal-Topics/Dispute-Resolution-Proceedings/Types-of-ADR>.
5. What is ADR? URL : <http://www.cdc.gov/od/adr/about.htm>.
6. *Бондаренко Н. Л.* Завдання стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду. Вісник Київського національного університету. 2004. № 60–62. С. 34–36.
7. *Бондаренко-Зелінська Н. Л.* Запровадження альтернативних способів врегулювання спорів: європейських досвід для України. *Приватне право і підприємництво*. 2009 Вип. 8. С. 162-165. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2009/8/47.pdf>
8. *Бухтияров А. В.* Мастер работы с возражениями. Х. : Бизнес Инвестор Групп, 2012. 68, [3] с.
9. *Гришина Н.В.* Психология межличностного конфликта: Дис ... д-ра психол. наук: 19.00.01. СПб, 1995. 318 с.
10. *Гірник А. М.* Основи конфліктології : навч. посіб. К. : Києво-Могилян. акад., 2010. 222 с.
11. *Давыденко Д. Л.* Как избежать судебного разбирательства: посредничество в бизнес-конфликтах. М. : Секрет фирмы, 2006. 168 с.
12. *Джелали О. В.* Психологія вирішення конфліктів: навч. посібник. К.; Х.: Р.И.Ф., 2006. 319 с.:
13. *Дуткевич Т. В.* Конфліктологія з основами психології управління: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 456 с.
14. *Иммурастов А.Т.* Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів: Навчальний посібник. К.: Наукова думка, 1996. 190 с.
15. *Єременко Є. В.* Щодо питання альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 126-129. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/34.pdf
16. *Кириченко А. В.* Современные психологические технологии влияния на личность в профессиональных целях ; науч. ред. А. А. Деркач. Минск : Тесей, 2003. 224 с.
17. *Коробанов Ю. М., Коробанов А. Ю.* Теорія і практика комунікацій: навч. посібник: у 3 ч. *Наукові методи, моделі та семантика комунікативних процесів*. Ч. 1. Миколаїв: Національний ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова, 2009. 63 с.
18. *Корэн Л., Гудмэн П.* Искусство торговаться или все о переговорах: Пер.сангл. Минск: СП "Эф-Эй-Би"; О.О.О "Родны Кут", 1995. 160 с.
19. *Носырева Е. И.* Альтернативное разрешение гражданско-правовых споров в США : дис. ... д-ра юрид. наук. Воронеж, 2001. 362 с.
20. Реконструкция связей в сообществе - медиация и восстановительное правосудие в Европе : руководство / Иво Эртсен [и др.] ; [пер. с англ.: Д. И. Нурумов] ; Европ. форум по восстановит. правосудию, Комплекс. проект"Ответы на насилие в повседневной жизни в демократическом обществе". К. : Захаренко В. А., 2008. 183 с.
21. *Романенко М. А.* Альтернативные формы разрешения правовых конфликтов в сфере прав человека и гражданина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 2008. 18 с.
22. Соціальна психологія медіації і альтернативного вирішення конфліктів: навч. посіб. Харків : ХАІ, 2015. 108 с.
23. Стадник М. П. Правове регулювання вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. К., 1998. 22 с.
24. *Таранов П. С.* Приемы влияния на людей. Симферополь : Таврия, 1997. 493 с.

25. Таранова, Т. С. Основы альтернативного разрешения споров: курс лекций / Т. С. Таранова, Н. И. Ивуть, И. А. Бельская. Минск: БГЭУ, 2012. 110 с.

26. Хайруллин Г. Т. Технология и техника взаимодействия. Алматы : КИЦ "АВС", 1999. - 245 с.

Тема 2

1. Types of ADR — mediation; conciliation; arbitration; and counseling. URL : <http://www.treasury.gov.au/Policy-Topics/Business/Small-Business/Legal-Topics/Dispute-Resolution-Proceedings/Types-of-ADR>.

2. Voluntary Conciliation and Arbitration Recommendation, 1951 /International Labour organization. URL : http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R092.

3. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Запровадження альтернативних способів врегулювання спорів: європейських досвід для України. *Приватне право і підприємництво*. 2009 Вип. 8. С. 162-165. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2009/8/47.pdf>

4. Войдала М. А. Адвокат и альтернативные способы решения гражданско-правовых споров [Wojdala Michal An attorney and alternative methods of civil dispute resolution] *Цивилистическая процессуальная мысль* : Международн. сб. науч. статей. Вып. 4 «Адвокатура» / Под. ред. С. Я. Фурсы. К.: Алерта, 2015. С. 400-407 (англ.)

5. Бухтияров А. В. Мастер работы с возражениями. Х. : Бизнес Инвестор Групп, 2012. 68, [3] с.

6. Відновне правосуддя: особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід / О. М. Боброва [и др.]. К. : Наш час, 2006. 164 с.

7. Гірник А.М. Посередництво в трудових конфліктах. К. : Стило, 1998. 52 с.

8. Джелалі О. В. Психологія вирішення конфліктів: навч. посібник. К.; Х.: Р.И.Ф., 2006. 319 с.:

9. Коробанов Ю. М., Коробанов А. Ю. Теорія і практика комунікацій: навч. посібник: у 3 ч. *Наукові методи, моделі та семантика комунікативних процесів*. Ч. 1. Миколаїв: Національний ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова, 2009. 63 с.

10. Лазор В. В. Правове регулювання трудових спорів, конфліктів і порядок їх вирішення на сучасному етапі. Луганськ : Література, 2004. 352 с.

11. Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книги-XXI, 2011. 464 с.

12. Леннуар, Н. Н. Альтернативное разрешение споров: переговоры и медиация : учеб.–метод. пособ. СПб. : Изд–во Санкт–Петербургского института права им. Принца П. Г. Ольденбургского, 2004. 100 с.

13. Немченко С.С. До питання класифікації способів альтернативного вирішення спору. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 30. С. 20-22. URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc30/part_1/7.pdf

14. Паркинсон Л. Семейная медиация. М. : Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2010. 400 с.

15. Романенко М. А. Альтернативные формы разрешения правовых конфликтов в сфере прав человека и гражданина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 2008. 18 с.

16. Соціальна психологія медіації і альтернативного вирішення конфліктів: навч. посіб. Харків : ХАІ, 2015. 108 с.

17. Стадник М. П. Правове регулювання вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. К., 1998. 22 с.

18. Что может медиация: трансформативный подход к конфликту / Роберт А. Буш, Джозеф П. Фолджер. К. : Захаренко В. А., 2007. 264 с.

19. Цюрупа М.В. Основы конфликтологии та теорії переговорів: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2004. 172 с.

Тема 3

1. Гірник А. М. Основы конфликтологии : навч. посіб. К. : Києво-Могилян. акад., 2010. 222 с.

2. Джелалі О. В. Психологія вирішення конфліктів: навч. посібник. К.; Х.: Р.И.Ф., 2006. 319 с.:

3. *Кириченко А. В.* Современные психологические технологии влияния на личность в профессиональных целях ; науч. ред. А. А. Деркач. Минск : Тесей, 2003. 224 с.
4. *Коробанов Ю. М., Коробанов А. Ю.* Теорія і практика комунікацій: навч. посібник: у 3 ч. *Наукові методи, моделі та семантика комунікативних процесів.* Ч. 1. Миколаїв: Національний ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова, 2009. 63 с.
5. *Корэн Л., Гудмэн П.* Искусство торговаться или все о переговорах: Пер.сангл. Минск: СП "Эф-Эй-Би"; О.О.О "Родны Кут", 1995. 160 с.
6. *Леннуар, Н. Н.* Альтернативное разрешение споров: переговоры и медиация : учеб.–метод. пособ. СПб. : Изд–во Санкт–Петербургского института права им. Принца П. Г. Ольденбургского, 2004. 100 с.
7. Переговоры в экстремальных ситуациях. Что и как говорить, когда ставки высоки: [пер. с англ.] / К. Паттерсон [и др.] ; предисл. С. Р. Кови. М. ; СПб. ; К. : Вильямс, 2008. 238 с.
8. *Таранов П. С.* Приемы влияния на людей. Симферополь : Таврия, 1997. 493 с.
9. *Ходжсон Д.* Эффективное ведение переговоров. Тактика быстрого реагирования: Новые подходы к творческому мышлению и решению проблем: Пер. с англ. / Д. Ходжсон. Д. : Баланс-Клуб, 2002. 230 с.
10. *Цюрупа М.В.* Основи конфліктології та теорії переговорів: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2004. 172 с.

Тема 4

1. Facilitation Glossary of Terms for Conflict Management and Peacebuilding. URL : <http://glossary.usip.org/resource/facilitation>.
2. *Christine Rabe, Martin Wode.* Mediation: Grundlagen, Methoden, rechtlicher Rahmen. *Springer*: 29. September 2014. 248 p. (нім.)
3. *Juliane Ade, Nadja Alexander.* Mediationund Recht. *Alpmann Schmidt Verlag*: 22. April 2013. 141 p. (нім.)
4. *Maleshin Dmitry* On mediation in the brics countries. *BRICS Law Journal*. 2017. Vol. 4, no. 2. (англ.)
5. Rebooting' the Mediation Directive : Assessing the Limited Impact of its Implementation and Proposing Measures to Increase the Number of Mediations in the EU. Study. 2014 / European Parliament. Committees. URL : [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET\(2014\)493042_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET(2014)493042_EN.pdf).
6. *Saler A. G.* Binding mediation is no mediation at all. Advocate, January 2007. URL : <http://www.alansaler.com/Article-BindingMediationIsNoMediationAtAll.pdf>.
7. Voluntary Conciliation and Arbitration Recommendation, 1951. International Labour organization. URL : http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R092.
8. *Біцай А. В.* Моделі медіації у світі та перспективи для України. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 85-89.
9. *Бусыгина З. И.* Фуртак А. А. Некоторые аспекты интеграции медиации в нотариальную практику, Нотариус. 2013. № 8. URL : <http://www.center-bereg.ru/j109.html>
10. *Дякович М. М.* Пропозиції щодо розвитку медіації в нотаріальній практиці нотаріусів України. Часопис Київського університету права. 2014. N 4. С. 137-139.
11. *Експлугес Карлос* Медиация по гражданским и коммерческим делам [Espluges Karlos Civil and commercial mediation]. Цивилистическая процессуальная мысль : Международн. сб. науч. статей. Вып. 4 «Адвокатура» / Под. ред. С. Я. Фурсы. К.: Алерта, 2015. С. 320.-400. (англ.)
12. *Карл Маки, Эйлин Кэрролл.* Международная медиация - искусство деловой дипломатии. М.: Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2012. 264 с.
13. *Клич А. К.* Договор о медиации как исполнительный документ [Aleksandra Klich Settlement by mediation as an example of a execution]. Цивилистическая процессуальная мысль : Международн. сб. науч. статей. Вып. 3 «Мсполнительный процесс» / Под. ред. С. Я. Фурсы. К.: Алерта, 2014. С. 376 (англ.)

14. *Леко Б., Чуйко Г.* Медіація: підручник. Чернівці: Книги-XXI, 2011. 464 с.
15. *Леннуар, Н. Н.* Альтернативное разрешение споров: переговоры и медиация : учеб.–метод. пособ. СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского института права им. Принца П. Г. Ольденбургского, 2004. 100 с.
1. *Нестор Н. В.* Запровадження медіації в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2013. 19 с.
2. *Паркинсон Л.* Семейная медиация. М. : Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2010. 400 с.
3. Пособие по фасилитации, дополнение к Международным Стандартам качества для общественно-активных школ, 2012, 64 с.
4. Посредничество по урегулированию коммерческих споров. Ресурсный центр медиации. URL: http://mediators.ru/rus/about_mediation/literature/text1#Предисловие.
5. *Резнікова В.В.* Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти): монографія. Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010. 706 с.
6. Что может медиация: трансформативный подход к конфликту / Роберт А. Буш, Джозеф П. Фолджер. К. : Захаренко В. А., 2007. 264 с.
- 7.

Тема 5

1. Arbitration Rules (ACMA). URL: <https://www.scma.org.sg/rules#3rd>
2. Binding and Non-binding Arbitration – What is the Difference? URL: <https://expert-evidence.com/binding-and-non-binding-arbitration-what-is-the-difference/>
3. *Cooley J. W., Lubet S.* Arbitration Advocacy (NITA Practical Guide Series). 2nd ed. 353 p.
4. Gizem Halis Kasap, Can Artificial Intelligence (“AI”) Replace Human Arbitrators? Technological Concerns and Legal Implications. Jurnal Dispute Resolution 2021. Iss.2, pp. 209-255. URL: https://www.researchgate.net/publication/352247975_Can_Artificial_Intelligence_AI_Replace_Human_Arbitrators_Technological_Concerns_and_Legal_Implications;
5. Harry T. Edwards Deferral to Arbitration and Waiver of the Duty to Bargain: A Possible Way Out of Everlasting Confusion at the NLRB. OHIO STATE LAW JOURNAL. 1985. Vol.46, pp. 23-40. URL: https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/64250/OSLJ_V46N1_0023.pdf?sequence=1&isAllowed=y
6. John P. McIver and Susan Keilitz Court-Annexed Arbitration: An Introduction. The Justice System Journal. 1991. Vol. 14, No. 2 , pp. 123-132, 251-256
7. Kagel&Kagel. Using Two New Arbitration Techniques, 95. Monthly Lab. Rev. 62 (Sept. 1973).
8. Levin A. Leo Court-Annexed Arbitration. University of Michigan Journal of Law Reform. 1983. Vol: 16, pp. 537-548. URL: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2039&context=mjlr>
9. Non-Binding Consumer Arbitration Rules. URL: <https://www.adr.org/sites/default/files/Non-Binding%20Consumer%20Arbitration%20Rules.pdf>
10. Saniya Sharma Agreement on “non-binding” arbitration not an arbitration agreement. URL: <https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/agreement-on-non-binding-arbitration-not-an-arbitration-agreement>
11. Steven C. Bennett Non-binding Arbitration: an introduction. URL: <https://www.jonesday.com/files/Publication/266ff349-03e1-4610-a7c1-6cd0f951e8bb/Presentation/PublicationAttachment/1d047cae-3d31-4b6b-b280-71ed96efa8e5/Bennett,%20Steven%5B2%5D.pdf>
12. Thomas Stipanowich The Arbitration Penumbra: Arbitration Law and the Rapidly Changing Landscape of Dispute Resolution. Nevada Law Journal. 2007. Vol. 8, No. 1, . pp.427-473. URL: <https://scholars.law.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1148&context=nlj&httpsredir=1&referer=>

13. Tsotang Tsietsi International Commercial Arbitration: Case Study of the Experiences of African States in the International Centre for Settlement of Investment Disputes. *THE INTERNATIONAL LAWYER*. 2013. Vol. 47, NO. 2, pp.249. URL: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1582&context=til>
14. Voluntary Conciliation and Arbitration Recommendation, 1951 /International Labour organization. URL : http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R092.
15. What is court annexed arbitration? URL: <https://fcann.com/court-annexed-arbitration.php>
16. WIPO Expedited Arbitration Rules. URL: <https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/>
17. *Бут І.* Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2016. 229 с.
18. *Білоусов Ю. В.* Правові джерела регулювання діяльності міжнародного комерційного арбітражу. *Міжнародний комерційний арбітраж* : навч. посіб. / Ю. В. Білоусов, В. М. Конашук, В. М. Коссака та ін. ; під ред. У. Гельманна, В. М. Коссака. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 43–72.
19. Закон України «Про третейські суди». Науково-практичний коментар / за ред. Ю. В. Білоусова, П. В. Куфтирева. К. : Правова єдність, 2008. 432 с.
20. *Золотопуп С. В.* Третейський суд в Україні. Х.: Консум. 2005. 220 с.
21. *Куфтирєв П. В.* Науково-практичний коментар Закону України «Про третейські суди» / П. В. Куфтирєв [за ред. Ю. В. Білоусова та П. В. Куфтирева]. К.: Правова єдність, 2008. 432 с.
22. *Мальський М. М.* Арбітражна угода: теоретичні та практичні аспекти: Монографія. Львів: Літопис, 2013. 374 с.
23. *Скрипець Н. С.* Третейська угода в цивільному процесі. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 166-171.
24. *Харчук В.* Третейські суди: реформування не може суперечити законодавству України. *Юридичний журнал*. 2009. № 7.

Тема 6

1. *Alexander S.* Neutral Fact-Finding As A Tool To Resolve Employment Disputes. *Corporate Counse*. July 2007. URL: <https://www.jamsadr.com/files/uploads/documents/articles/polsky-neutral-fact-finding-cc-2007-07.pdf>
2. Alternative Dispute Resolution – what is Early Neutral Evaluation? URL: <https://www.stephens-scown.co.uk/family/alternatives-to-court/coronavirus-alternative-dispute-resolution-adr-early-neutral-evaluation/>
3. Alternative Dispute Resolution. Summary Jury Trial. URL: <https://law.jrank.org/pages/4276/Alternative-Dispute-Resolution-Summary-Jury-Trial.html>
4. *Anne S. Kim* Rent-a-Judges and the Cost of Selling Justice *Duke Law Journal*. 1994 Vol. 44, No. 1, pp. 166-199. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3261&context=dlj>
5. *Avern Cohn* Summary Jury Trial - A Caution. *JOURNAL OF DISPUTE RESOLUTION*. 1995. Iss. 2, pp.299-302. URL: <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1300&context=jdr>
6. *Beaumont B. A.* U. S. Systems of Court-Based ADR, Including Rent-a-Judge. *James Cook University Law Review (JCULR)*. 1/1994. pp. 103-109. URL: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/JCULawRw/1994/5.pdf>
7. *Brian Panka* Use of Neutr Use of Neutral Fact-Finding t act-Finding to Preserve Exclusive Rights and e Rights and Uphold the Disclosure Purpose of the Patent System. *JOURNAL OF DISPUTE RESOLUTION*. 2003. Iss. 2, pp. 521-546. URL: <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1449&context=jdr>
8. *Carlo V.* Giabardo Private Justice: The Privatisation of Dispute Resolution and the Crisis of Law. *Wolverhampton Law Journal*. 2020. No. 1, pp 14-31. URL: [https://www.wlv.ac.uk/media/departments/faculty-of-social-sciences/documents/wolverhampton-law-journal/edition-4/\(2020\)-4-WLJ-14.pdf](https://www.wlv.ac.uk/media/departments/faculty-of-social-sciences/documents/wolverhampton-law-journal/edition-4/(2020)-4-WLJ-14.pdf)

9. CEDR Rules for Construction Adjudication (incorporating provisions for mediation). URL: <https://www.cedr.com/wp-content/uploads/2019/10/CEDR-Rules-for-Construction-Adjudication.pdf>
10. *Christensen, Barlow F.*, Private Justice: California's General Reference Procedure., *American Bar Foundation Research Journal*, 1982. Vol. 7, No. 1, pp. 79-110.
11. *Christopher Malcolm Mock Arbitr Mock Arbitration: CI ation: CI Arb Caribbean Br Arb Caribbean Branch Centennar anch Centenary Conference. Law and Business Review of the Americas (LBRA).* 2015. Vol. 21, No. 4, pp. 425-448. URL: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1072&context=lbra>
12. *Christine Rabe, Martin Wode.* Mediation: Grundlagen, Methoden, rechtlicher Rahmen. *Springer*: 29. September 2014. 248 p. (нiм.)
13. Common ADR processes - an overview. *ADR practical guide series.* 2014. No. 1. URL: <https://sites-herbertsmithfreehills.vuturevx.com/31/7491/landing-pages/0883a-adr-practical-guides-no1-d5.pdf>
14. Construction Adjudication. URL: <https://www.hughjames.com/service/construction/construction-adjudication>
15. CPR Minitrial Procedure. URL: <https://www.cpradr.org/resource-center/rules/international-other/mediation/cpr-minitrial-procedure>
16. Early Neutral Evaluation (ENE). URL: <https://cand.uscourts.gov/about/court-programs/alternative-dispute-resolution-adr/early-neutral-evaluation-ene/>
17. Early Neutral Evaluation. URL: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/early-neutral-evaluation/>
18. Early neutral evaluation: what is it and how does it work? URL: <https://hjsolicitors.co.uk/article/guide-to-early-neutral-evaluation/#section-2>
19. *Edna Sussman, James Lawrence* A Mock Arbitration for Your Case: Optimizing Your Strategies and Maximizing Success. *Fordham International Law Journal.* 2018. Vol. 41, Iss. 4, pp. 1017-1041. URL: <https://sussmanadr.com/wp-content/uploads/2018/12/Mock-Arbitration-for-Your-Case-Fordham-2018-Sussman.pdf>
20. *Eric D. Green* Growth of the Mini-Trial Litigation. 1982. Vol. 9, No. 1, *TRENDS* . pp. 12-19, 59-60. URL: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/quickguide-expert-determination-in-australia>
21. Expert Determination in Australia. URL: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/quickguide-expert-determination-in-australia>
22. Expert Determination. URL: <https://www.ciarb.ie/services/expert-determination.236.html>
23. Fact-Finding Arbitration. URL: <https://www.adrtimes.com/fact-finding-arbitration/>
24. *Faye A. Silas* Mini-trials lauded: Businesses save time, money. *American Bar Association Journal.* 1985. Vol. 71, No. 1. p. 25.
25. *Hannaford-Agor P., Waters N. L.* The Evolution of the Summary Jury Trial: A Flexible Tool to Meet A Variety of Needs. URL :<http://www.ncsc.org/sitecore/content/microsites/future-trends-2012/home/Better-Courts/1-3-Evolution-of-the-Summary-Jury-Trial.aspx>.
26. *Hon. Shira A. Scheindlin* Special masters are another category of ADR. URL: <https://www.reuters.com/legal/legalindustry/special-masters-are-another-category-adr-2021-09-15/>
27. *Jack b. Weinstein* Some Benefits and Risks of Privatization of Justice Through ADR. *OHIO STATE JOURNAL ON DISPUTE RESOLUTION.* 1996. Vol. 11, No. 2, pp. 241-295. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159609087.pdf>
28. *Jeffrey Krivis, Mariam Zadeh* The Confidential Listener Technique. URL: <https://www.mediate.com/articles/KrivisJZadehMbl20090112.cfm>
29. *John R. Allison* Five Ways to Keep Disputes Out of Court. <https://hbr.org/1990/01/five-ways-to-keep-disputes-out-of-court>
30. *Lambros T. D.* Summary Jury Trial - An Alternative Method of Resolving Disputes *Judicature.* 1986. Vol. 69, Iss. 5 . pp. 286-290.
31. *Lawrence J. Fox* Mini-Trials. *Litigation.* 1993. Vol. 19, No. 4, pp. 36-41

32. *Lester Edelman, Frank Carr* The Mini-trial: an alternative dispute resolution procedure - *DISPUTE RESOLUTION JOURNAL*. 1987. Vol. 42, no. 1. URL: <https://arbitrationlaw.com/library/mini-trial-alternative-dispute-resolution-procedure-dispute-resolution-journal-vol-42-no-1>
33. *Maleshin Dmitry* On mediation in the brics countries. *BRICS Law Journal*. 2017. Vol. 4, no. 2. (англ.)
34. *Manhart U.* Höre, rede, siege: Leitfaden für erfolgreiches Verhandeln. *Wien : Linde*, 2005. 220 S. (нім.)
35. Mediation in the EU: language, law & practice. https://era-comm.eu/Language_Mediation/wp-content/uploads/2018/07/118DT101_docu.pdf (англ.)
36. *Michael D. Young, Zela G. Claiborne* JAMS Neutrals See Strong Future for Hybrid ADR Proceedings. URL: <https://www.jamsadr.com/blog/2021/podcast-jams-neutrals-see-strong-future-for-hybrid-adr-proceedings>
37. Mini-trial. URL: <https://cedires.com/mini-trial/>
38. Mock Arbitration. <https://focuslitigation.com/services/mock-arbitration/>
39. Mock Trial and Mooting. URL: https://lawpage.in/professional_ethics/mock-trial-moot
40. Mock trial. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mock_trial
41. *Myrna Oliver* Rent-a-judge: A Shortcut Through the Legal Muck. URL: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1988-02-18-mn-43666-story.html>
42. Neutral expert fact-finding. URL: definition. <https://www.lawinsider.com/dictionary/neutral-expert-fact-finding>
43. Neutral Fact-Finding. URL: <https://www.beyondintractability.org/essay/neutral-fact-finding>
44. Ombudsman vs Alternative Dispute Resolution. URL: <https://www.ombudsman-services.org/about-us/ombudsman-vs-ADR>
45. *Perry L. Glantz* Analysis of a First Amendment Challenge to Rent-AJudge Proceedings. *Pepperdine Law Review* (Pepp. L. Rev.). 1987. Vol. 14, Iss. 4, pp. 989-1005. URL: <https://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1851&context=plr>
46. *Polsky A. S.* Neutral Fact-Finding As A Tool To Resolve Employment Disputes. *Corporate Counsel*. July, 2007; *Schultz, Norman* (2003). URL : <http://www.jamsadr.com/files/Uploads/Documents/Articles/Polsky-Neutral-Fact-Finding-CC-2007-07.pdf>.
47. Private Trials/Judge Pro Tem. URL: <https://www.adrservices.com/services/private-trialsjudge-pro-tem/>
48. Propriety of Pro Tem Judge Serving as Private Arbitrator or Mediator in the Same Case. ADVISORY OPINION 98-06 (Reissued August 6, 1999) URL: https://www.azcourts.gov/portals/137/ethics_opinions/1998/98-06.pdf
49. *Reba Page and Frederick J. Lees* Roles of Participants in the Mini-Trial. *Public Contract Law Journal*. 1988. Vol. 18, No. 1, pp. 54-75.
50. *Reif L. C.* The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System. Leiden : Martinus Nijhoff Publishers, 2004. 431 p.
51. Schultz N. Fact-Finding. Beyond Intractability. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Information Consortium, University of Colorado, Boulder. Posted: September, 2004. URL : <http://www.beyondintractability.org/essay/fact-finding>.
52. SIAC-SIMC ARB-MED-ARB PROTOCOL.(“AMA Protocol”). URL: <http://simc.com.sg/v2/wp-content/uploads/2019/03/SIAC-SIMC-AMA-Protocol.pdf>
53. Singapore International Mediation Centre is launched, offering parties an “Arb-Med-Arb” process in partnership with SIAC. URL: <https://hsfnotes.com/arbitration/2014/12/11/singapore-international-mediation-centre-is-launched-offering-parties-an-arb-med-arb-process-in-partnership-with-siac/>
54. Special Masters. URL: <https://www.adrservices.com/services/special-masters/>
55. TAG: AMA PROTOCOL. URL: <https://hsfnotes.com/arbitration/tag/ama-protocol/>
56. *Tatjana Zoroska Kamilovska* Privatization of civil justice: is it undermining or promoting the rule of law? *ACCESS TO JUSTICE IN EASTERN EUROPE, ISSUE NO. 1(6)/2020* pp. 3445. URL: http://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1587630537.pdf

57. The Advantages of Using a "Rent-a-Judge" System in Ohio. *OHIO STATE JOURNAL ON DISPUTE RESOLUTION*. 1995. Vol.19, No 2, pp. 491-506. URL: https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/79718/OSJDR_V10N2_491.pdf?sequence=1
58. The difference between an Ombudsman and other Alternative Dispute Resolution (ADR) Schemes. URL: <https://www.disputeresolutionombudsman.org/blogs/the-difference-between-an-ombudsman-and-other-adr-schemes>
59. *Thomas D. Lambros, Thomas H. Shunk* The Summary Jury Trial. *CLEVELAND STATE LAW REVIEW*. 1980. Vol. 29, No. 4, pp.43- 59. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/216935311.pdf>
60. What is Expert Determination? URL: <https://www.wipo.int/amc/en/expert-determination/what-is-exp.html>
61. What is Med-Arb? The pros and cons of med-arb, a little-known alternative dispute resolution process. URL: <https://www.pon.harvard.edu/daily/mediation/what-is-med-arb/>
62. WIPO Guide on Alternative Dispute Resolution (ADR) Options for Intellectual Property Offices and Courts. URL: <https://www.wipo.int/export/sites/www/amc/en/docs/adrguidejuly2018.pdf>
63. *Дрогозюк К.Б.* Повноваження омбудсмена в доказуваннях у цивільному процесі України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*.-2015. №16. Том 2.
64. *Дрогозюк К.Б.* Повноваження омбудсмена в доказуваннях у цивільному процесі України *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*.2015.№16. Том 2.
65. Способы урегулирования конфликтов в случае невозможности проведения медиации. URL: <https://law.wikireading.ru/51725>.
66. Способы урегулирования конфликтов в случае невозможности проведения медиации. URL : <https://law.wikireading.ru/51725>.
67. *Стадник М. П.* Правове регулювання вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. К., 1998. 22 с.
68. *Стадник М. П.* Правове регулювання вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. К., 1998. 22 с.
69. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Українська модель. URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/history/ukr-model/>
70. Утвердження інституту омбудсмена у світі / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. *Hannaford-Agor P., Waters N. L.* The Evolution of the Summary Jury Trial: A Flexible Tool to Meet A Variety of Needs. URL :<http://www.ncsc.org/sitecore/content/microsites/future-trends-2012/home/Better-Courts/1-3-Evolution-of-the-Summary-Jury-Trial.aspx>.
71. Утвердження інституту омбудсмена у світі. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL : http://www1.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=22.

4. Інформаційні ресурси

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main> — Законодавство України на сайті Верховної Ради України.
2. <https://www.mediation-help.com/en/> – платформа для українських громадян, які потребують допомоги у позасудовому врегулюванні конфліктів (спорів), та українських медіаторів, які готові застосувати свої вміння та навички для надання такої допомоги своїм співгромадянам
3. <http://namu.com.ua/ua/>– Національна асоціація медіаторів України (НАМУ)
4. <https://mediation-eurasia.pro/> – Європа Медіація Азія - ресурс про медіації в різних країнах
5. <https://www.jstor.org/?refreqid=search%3A5ad49e4417fee10d369197081f8b56c3>– JSTOR (Онлайн ресурс першоджерел)
6. <https://scholarship.law.missouri.edu/jdr/> – Jurnal Dispute Resolution (Онлайн журнал, присвячений вирішенню спорів)
7. <https://ombudsman.gov.ua/> – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
8. <https://www.international-arbitration-attorney.com/uk/> – Міжнародний арбітраж International Arbitration Information by Aceris Law LLC

9. <https://icas.org.ua/ru/> – Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (МКАС при ТПП України) англ. International Commercial Arbitration Court (ICAC)
10. <https://icsid.worldbank.org/> – Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС) англ. International Center for Settlement of Investment Disputes (ICSID)
11. <https://www.ccma.org.za/> – CCMA Commission for conciliation, mediation and arbitration
12. <http://www.ifcai-arbitration.org/> – Міжнародна федерація комерційних арбітражних інститутів (IFCAI), англ. The International Federation of Commercial Arbitration Institutions (IFCAI)
13. <https://www.scma.org.sg/> – SCMA Singapore Chamber of Maritime Arbitration
14. <https://simc.com.sg/> – SIMC Singapore International Mediation Centre
15. <https://www.siac.org.sg/index.php> – SIAC Singapore International Arbitration Centre
16. <https://www.ombudsman-services.org/> – Ombudsman Services UK.
17. <https://cedires.com/> – CEDIRES (Спеціалізований центр альтернативного вирішення спорів (ADR) У Нідерландах).
18. <https://adric.ca/> – ADR Institute of Canada (ADRIC) (Інститут ADR Канади)
19. <https://www.jamsadr.com/> – The JAMS Founasation Promoting and Innovating Dispute Resolution Worldwide
20. <https://www.mediate.com/index.cfm> – Mediate.com every day mediation
21. <https://www.adrservices.com> – ADR Services, Inc. Leveraging Technology to Drive Resolution
22. <https://icsid.worldbank.org/> – International Centre for Settlement of Investment Disputes –
23. https://e-justice.europa.eu/content_european_judicial_network_in_civil_and_commercial_matters-21-en.do – European E-Justice (Європейський портал електронного правосуддя)
24. EUR-LEX access to European Union Law (Доступ до права Європейського Союзу) – <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>
25. <https://pravo.hse.ru/intprilaw/EU> – Законодавельство по міжнародному частному праву Європейського Союзу. Научно-учебная група «Современная конструкция международного частного права».
26. United Nation Treaty Collection (Збірка договорів ООН)– https://treaties.un.org/pages/Home.aspx?clang=_en –
27. <https://uncitral.un.org/> – Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), англ. United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL)
28. <https://www.newyorkconvention.org/english> – New York Arbitration convention
29. <https://www.icj-cij.org/> – Міжнародний суд [ООН], англ. International Court of Justice, фр. Cour internationale de Justice
30. <https://www.osce.org/> – OSCE Organization for Security and Co-operation in Europe (Організація з безпеки та співробітництва в Європі)
31. <https://uncitral.un.org/> – United Nations Commission On International Trade Law (Комісія ООН з права міжнародної торгівлі)
32. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_10_1060 –European commission
33. <https://www.hcch.net/en/states/hcch-members> – Інформація про найменування та адресу Центрального органу іноземної держави, визначеного відповідно до Конвенцій 1954 р, 1965 р. та 1970 р. розміщена на офіційному веб-сайті Гаазької Конференції:
34. <https://court.gov.ua/> – Судова влада України.
35. <http://www.ccu.gov.ua/> — Конституційний Суд України.
36. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/> — Верховний Суд.
37. <http://www.reyestr.court.gov.ua/> — Єдиний державний реєстр судових рішень.
38. <http://www.president.gov.ua/documents/> — Офіційні документи на Офіційному представництві Президента України.
39. <http://www.kmu.gov.ua/control/> — Урядовий портал.
40. <http://www.aprnu.kharkiv.org/>– Національна академія правових наук України.
41. <https://naqa.gov.ua/> – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.
42. <http://www.minjust.gov.ua/> — Міністерство юстиції України.

43. <https://www.usaid.gov/>– Агентство США з міжнародного розвитку (USAID)
44. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/> — Наукова періодика України на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
45. <https://vak.in.ua/>– Портал присвячений полегшенню процедури оформлення наукових джерел відповідно до вимог Вищої атестаційної комісії (ВАК)

РОЗРОБНИК:

Професорка кафедри цивільного права та процесу, кандидатка юридичних наук, доцентка
02 лютого 2023 року

_____ Надія БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри цивільного права та процесу
02 лютого 2023 року, протокол № 8.

Завідувачка кафедри, докторка юридичних наук, професорка
02 лютого 2023 року

_____ Світлана ГРИНЬКО

В.о. декана юридичного факультету, кандидат юридичних наук, доцент
__ лютого 2023 року

_____ Віктор ЗАХАРЧУК